

110340

Dokument nr. 6.

(1945.)

Da verdenskrigen brøt ut.

Den 15 august 1939 trådte den interparlamentariske Union sammen til kongress i Oslo, mens den politiske himmel var sort av truende skyer. Forholdet mellom Tyskland og Polen var mere enn spent. Mobilisering var påbegynt i en rekke land; engstelsen for et fredsbrudd var alminnelig. Lørdag den 19 vedtok kongressen å sende en varm henstilling til alle regjeringer om ikke å bryte freden, og de mange telegrammer gikk ut fra Oslo.

Den 22 august kom så meldingen om at Tyskland og Sovjet-Samveldet hadde undertegnet en ikke-angrepspakt, og avisene var fulle av meddelelser om tyske troppetog som rullet mot den polske grense og om polske motforanstaltninger. Den 24 bad den engelske regjering parlamentet om den nødvendige fullmakt — hvis krigen skulle bli besluttet.

Dagen før var alle Oslostatenes utenriksministre samlet til møte i Bruxelles. Og den følgende dag leste kong Leopold opp over radioen en sterkt formet fredsappell til stormaktene. Den 25 foreslo president Roosevelt i de mest inntrengende ord Hitler, Mussolini og Polens president å akseptere voldgift eller megling ved en amerikansk stat. Hitler fastholdt sine krav til Polen, og England meddelte at den britiske regjering stod ved sitt tilsagn om hjelp til Polen.

Den 30 møttes de nordiske utenriksministre til drøftelser i Oslo.

Det er på bakgrunn av denne situasjon man må se utenrikskomiteens møte den 31 august.

Krigshandlingene begynte allerede den dag komiteen møttes, uten at Tyskland sendte ut noen krigserklæring til Polen. Den 1. september utstedte Norge en nøytralitetserklæring.

Den 19 oktober 1943 oppnevnte det quislingske styre en «undersøkelseskomité» som skulle gjøre rede for hvorvidt statsstyret i Norge fra krigens utbrudd i september 1939 til okkupasjonen i april 1940 hadde overholdt folkerettens nøytralitetsregler. Denne komité fikk seg utlevert de arkivsaker med videre som tyskerne hadde bemektiget seg i Stortinget,

deriblant også referatene av møtene i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomité.

Særlig referatet av drøftelsene i denne komité den 31 august ble gjennomgått av denne komité som lot det trykke med forkortelser og i en form som ikke gir noe korrekt bilde av hva som passerte. Det misvisende referat ble også gjengitt i den quislingske presse.

Under disse forhold har presidentskapet funnet det naturlig å la utgi det fullstendige referat av dette møte hvis drøftelser i flere henseender var betydningsfulle.

Det har ikke vært mulig å utgi Stortingets dokumenter i noen kronologisk orden, da arkivsakene først er tilveiebrakt etterhvert.

I Stortingets presidentskap, Oslo 7 august 1945.

C. J. Hambro.

Fr. Monsen.

N. M. Kverneland.

Jon Andrå.

G. Natvig Pedersen.

Knut Markhus.

Møte i den utvidede utenrikskomite torsdag
den 31 august 1939 kl. 11.

Formann: Hambro.

Hambro
Formannen: Det er meg som formann i komiteen, som har innkalt dette møte etter konferanse med utenriksministeren og statsministeren, idet jeg mente det var riktig og naturlig at man på dette tidspunkt ble noe orientert og fikk anledning til å konferere noe om de forskjellige forhold, som påtrenger seg alles oppmerksomhet. Da møtet ble innkalt til i dag, etter konferanse med utenriksministeren, visste ingen at det nordiske utenriksministermøte ville bli utsatt en dag. Det har komplisert forholdene litt for oss, for utenriksministeren sitter ennå i utenriksministermøtet, og mente det var vanskelig å bli fri i formiddag, og at vi måtte fortsette i ettermiddag. Det skal også være forberedende statsråd kl. 3.30 i dag. Jeg vet ikke hvilke forhold det var som betinget at utenriksministermøtet ble utsatt, men det ble jo gjort i siste øyeblikk. Privat formoder jeg at det kanskje var etter henstilling fra København, for meddelelsen om at det var utsatt ble publisert i København mange timer før noen visste noe om det her. Sandler og hans folk hadde tatt sine billetter med jernbanen, og ble først varslet om utsettelsen en kort tid før de skulle reise. Men dermed er intet å gjøre i øyeblikket.

Hr. Støstad er jo — jeg tror jeg i denne forsamling må få lov til å si: dessverre — trådt ut av komiteen og har foretrukket et annet sete, eller er blitt anbrakt på et annet sete, som ikke gir oss hans medarbeiderskap på samme måte som før. Hans varamann i den utvidede komité er hr. Samuelson, som er til stede.

Hr. Magnus Nilssen har meldt forfall. For ham møter den annen varamann av arbeiderpartiet, Versto. For øvrig tror jeg at alle er her.

Der ble foretatt navneopprop, som viste at alle var til stede.

J. H.
Formannen: Jeg vil da be statsministeren kanskje først si de ord som statsministeren mener det er riktig å si om situasjonen, og jeg mener da i første rekke den innenrikspolitiske situasjon, de vanskeligheter som er, og de foranstaltninger som Regjeringen har truffet.

Statsminister Nygaardsvold: Jeg må tilstå at jeg er nokså uforberedt på det. Jeg snakket vistnok med den ærede formann for en tid siden om å kalle inn Utenrikskomiteen, eller det var formannen som nevnte det. Jeg sa da at jeg mente, at i tilfelle situasjonen ble verre, var det spørsmål om vi ikke måtte få Stortinget inn, og da ville jo også Utenrikskomiteen komme inn; men formannen mente det kunne være påkrevd, og jeg gav da det svar at det fikk da formannen snakke med utenriksministeren om. Jeg visste nok at komiteen skulle være innkalt til den 31, men under det nokså forserte arbeidstempo som vi har hatt nå, har jeg så menn ikke tenkt over det, og jeg har ikke hørt et ord om hverken at det skulle være møte eller hva tid på dagen det skulle være møte. Hadde jeg ikke hatt den lykke å treffe formannen kl. 1/2 12 i natt, så var jeg nok ikke kommet her i dag, for det var gått aldeles ut av mitt minne. Jeg vil få lov å be formannen om at kontoret for fremtiden varsler kan hende samtlige statsråder når det er viktige møter. Det er ikke gjort nå for mitt vedkommende. Jeg vet ikke hva det er gjort for de andres vedkommende.

Formannen: Kontoret var anmodet om å varsle.

Statsråd Monsen: Jeg ble varslet i går formiddag.

Statsminister Nygaardsvold: Nok om det. Det er ikke noe å bebreide noen, for alle har sitt å holde på med i disse dager. Hva utenriksministeren angår, er det riktig som formannen nevnte, at kollisjonen med utenriksministermøtet oppstod på grunn av at dette møte ble utsatt en dag. Det var ikke vår skyld, og vi fikk heller ikke vite det før. Vi visste at Sandler skulle reise, men enda visste vi ikke at det skulle bli utsatt. Det var Danmark som ikke kunne bestemme seg.

Det er vanskelig for meg å gi noen oversikt på sånt nær sagt kort varsel som det er, og det er ganske opplagt at jeg for min del ikke kan gi noen oversikt over det som skulle være det nærmeste og det naturligste å gi en oversikt over like overfor denne komité, nemlig utenrikspolitikken. Det får jo komiteen gjøre som den vil med, men jeg anser det riktigst at man forsøker å vente med en sånn oversikt inntil utenriksministeren kan komme til stede. Det jeg i tilfelle kan gjøre, er å gi noen spredte meddelelser om det som Regjeringen har arbeidet med i den senere tid under disse spente forhold som nå har hersket.

Det som Regjeringen i så måte har gjort eller har kunnet gjøre, har jo vært å forberede forskjellige ting. Det har jo hver dag sett ut som det skulle bryte løs en stor krig igjen, og man har måttet arbeide som også allerede har vært gjort før. Jeg vil få lov til å si — det vil vel også utenriksministeren selvfølgelig ta sitt utgangspunkt i — at allerede i fjor i september ble det ført forhandlinger mellom de forskjellige nordiske land om å forberede en noenlunde felles og likelydende nøytralitetserklæring. Jeg tror imidlertid at jeg kan si, at man ser det på det vis, at hvert land for seg avgir nøytralitetserklæringen, så snart en krig i tilfelle skulle bryte ut, om det så bare er mellom to land, og så fikk man i tilfelle komplettere den, hvis det skulle bre seg utover Europa, slik som forholdet var ved verdenskrigen sist. Noen felles nøytralitetserklæring tror jeg ikke det er stemning for. Jeg tror ikke man skal gi det. Et annet spørsmål som jeg allerede kan nevne — jeg vil som sagt ikke gå utenriksministeren i næringen på noe område, men jeg vil allikevel nevne det — det er et spørsmål som vil ble svært aktuelt, og som jeg mener at utenrikskomiteen må få seg forelagt fra utenriksministeren, det er spørsmålet om hvilken sjøgrense vi i tilfelle skal hevde. Jeg tror at det i tilfelle av krig kan bli et overmåte viktig spørsmål, men fore-

løpig skal jeg ikke gå inn på det. Vi har drøftet det flere ganger, og jeg kan vel si at Regjeringen for så vidt er kommet til enighet om, hva vi mener det skal gjøres.

Så er det de innenrikspolitiske forhold, som det var sagt. Det spørsmål som har vært de mest aktuelle for oss, er jo å se etter, at det kan finnes forsyninger av de forskjellige slag i landet. Det har det vært arbeidet med på langt sikt og vært gjort forberedelser, som vi også har meddelt Stortinget, så det behøver jeg vel ikke å nevne så meget om. Jeg snakket jo i radio om det i går aftes. Hva angår matforsyningen på melvarenes område, så er det jo Kornmonopolet som der har tatt det største løft, og jeg tror at Kornmonopolet i dette tilfelle har løst oppgaven tilfredsstillende for landet. Men ved siden av de lagre som Kornmonopolet har sørget for, må vi selvfølgelig ta i betraktning, at hvis ulykken kanskje også i stor utstrekning skulle ramme oss, så blir vi avhengig av det vi kan avle innenlands. En ting som man da selvfølgelig må være oppmerksom på er, at det finnes tilstrekkelig kunstgjødsl i landet. Jeg nevnte det i går aftes, at vi har en del produksjon i landet selv, men ved siden av det har man forsøkt å sørge for, at det finnes iallfall råstoffer til fabrikasjon av den kunstgjødsl, som vi ikke selv uten videre kan fabrikere her, og jeg tror også at man på det område er ganske godt forsynt — bra forsynt kan jeg si. De forskjellige andre anskaffelser som vi har lagt vekt på, er råstoffer og halvfabrikata for å holde arbeidslivet og industrien gående. Det er jo innlysende at det hjelper ikke om vi har mat i landet, hvis arbeidslivet vårt skulle stoppe, og derfor har vi sett det som en plikt, så langt vi økonomisk har kunnet make det, å støtte under kan jeg si, at det anskaffes råstoffer og halvfabrikata for arbeidslivet. Jeg har ikke listen her over de ting som vi har behandlet, og hvor vi har hjulpet til og støttet under, delvis også anskaffet. Jeg håpet at handelsministeren skulle kommet her, men det er vel med ham som med meg, at han ikke var forberedt på det. Han har jo hatt meget med dette å gjøre i det siste siden han overtok sitt nye departement.

Et av de spørsmål som jeg også nevnte i går aftes i radiotalen var jo bensinspørsmålet, oljespørsmålet, det er jo noe av det mest brennende i alle land nettopp i disse tider. Det har jo vært en så fabelaktig utvikling på det område, at det land som blir stående uten flytende brensel, olje, blir straks handi-capped på mange måter, derfor har jeg personlig vært meget interessert i det spørsmål. Det viser seg imidlertid — og det har jeg

vært klar over lenge — at våre lagre, tanker, er ikke store nok for en unormal lagring — for en normal lagring er de nok store nok — og det er også vanskelig, skjønt selskapene visstnok har gjort hva de har kunnet, å holde disse tanker fulle samtidig alle sammen. Dessuten er det jo så, at det er et forferdelig sluk og forbruk av bensin og olje også. Det som er forberedt, kan vi si er to ting. Det ene er å forsøke om vi kan få tilførsler av olje, og det tror jeg ikke skulle ligge så verst an nå. Vi kan nok få det nå hvis ikke krigen bryter ut, så det blir et spørsmål om vi slipper igjennom, og selv om krigen skulle bryte ut, vil jeg da håpe at vi slipper igjennom med båter. Det annet er at vi allerede fra første tid av, kanskje selv om det ikke bryter ut noen krig, setter i gang en rasjonering — kan vi kalle det — av bensinforbruket her i landet. Det arbeides på spreng med å få en ordening i stand. Når jeg holdt det foredraget i går aftes, var det etter oppfordring av Selvhjelpsrådet, og det var mest av hensyn til bensinspørsmålet. For selv om det — som jeg sa — er blitt arbeidet på spreng, er det vel vanskelig om vi kan utstede noen sådan forordning på de første 3—4 dager, og derfor var det for å berolige folk og forsøke å få dem til å spare lite grann. Dessuten har det vært ikke så ganske liten hamstring også på bensinområdet. De som har hamstret, får jo selv stå til ansvar for hvordan de lagrer bensinen, fordi det også faller inn under ildsfarlighetslovgivningen. Men hamstring har det vært. Nå har imidlertid selskapene, etter oppfordring fra Regjeringen og Selvhjelpsrådet, vistnok selv rasjonert salget. Jeg tror — bare for å orientere utenrikskomiteen — at det vil bli en nedskjæring av forbruket. Den nedskjæring vil gå ut på i første rekke å forsøke å holde oppe nyttekjøringen, men den private kjøring får man skjære bort. Dessuten er det jo forskjellige forhold som gjør at man må reservere bensinen, så man ikke kommer til å stå i den situasjon at man ingen ting har når man mest kunne trenge det.

Så er det et annet spørsmål som vi selvfølgelig har måttet ta opp, og som har vært drøftet nokså inngående. Det er spørsmålet om hvordan de forskjellige kriseforhold og krisetiltak skal administreres i tilfelle av at krigen og krisen inntreffer. Regjeringen er av den oppfatning at administrasjonen av de forskjellige kriseforanstaltninger denne gang bør samles i ett departement. Som komiteen vet, hadde vi under verdenskrigen så å si to departementer, et rasjoneringsdepartement og et industriforsyningsdepartement. Begge to kom vel ganske sent

i virksomhet. Vi mener at bryter krigen ut, bør dette departement være planlagt, slik at det straks kan overta alle de funksjoner som må settes ut i livet i tilfelle av at krigen og krisen kommer. Det ligger utarbeidet fullt ferdig forslag til det, men det kan jo ikke settes i verk før Stortinget er trådt sammen og har vedtatt forslaget om et sådant departement, og har gitt Regjeringen bevilgning til det. Jeg må imidlertid få lov å si at vi har ikke tort vente så lenge med mange ting. Vi ser det slik at i tilfelle av krig bør en rasjonering av forskjellige ting settes i verk så å si øyeblikkelig. Det er etter innstilling fra en komite vi nedsatte i fjor, en rådgivende komité som vi kalte det, at dette departement skulle oppdeles i et rasjoneringsdirektorat, et varebyttedirektorat, et industriforsyningsdirektorat og et skipsfartsdirektorat. I spissen for hvert av disse skulle stå en direktør. Vi har måttet forberede en del av disse ting, og vi har rettet henvendelse til enkelte menn, som arbeider med sakene, og som i tilfelle skulle gå over i det nye departement som direktører; men de arbeider nå under den forutsetning at glir krisen over, går de tilbake til sine offentlige eller private gjøremål, og de utgiftene som deres hjelp skaffer oss, håper jeg at Stortinget vil gi oss tilgivelse for at vi har påført staten.

Jeg nevner de menn som vi har bedt om å begynne med dette arbeid. Som sjef for rasjoneringsdirektoratet har vi ment at byråsjef Skøyen i Det statistiske Centralbyrå var den beste mann. Det er etter anbefaling av Selvhjelpsrådet og kanskje også av dem som hadde befattning med rasjoneringen sist, at Skøyen har arbeidet med rasjoneringen, slik at om krigen bryter ut hva dag som helst, kan rasjoneringen settes i verk.

Så er det et varebyttedirektorat, for vi blir jo svært avhengige av hvordan vi kan utnytte våre egne ressurser med varebytte. I dette kontor har vi ment at byråsjef Prebensen i Utenriksdepartementet, som har hatt svært meget å gjøre med traktater, og som har et inngående kjennskap til våre næringsveier gjennom de arbeider han har utført i Utenriksdepartementet, skulle være den beste mann. Byråsjef Prebensen er derfor inntil videre konsulent for Handelsdepartementet i de saker. Hva angår industriforsyningskontoret, har vi anmodet professor Bache-Wiig om å fungere som konsulent for Handelsdepartementet i de saker som vedrører industrien — alt under det samme forbehold som jeg nevnte, at glir krisen over — og det vil vi ønske alle sammen — er de innforstått med at de går tilbake til sine gjøremål. Hva skipsfartsdirektoratet angår, som vil bli et

overmåte viktig kontor, fordi vår skipsfart vel er et av de beste aktiver vi har i en krig, så har vi dessverre ennå ikke fått noen som er villig til å påta seg det store og viktige arbeid, men vi får inntil videre la disse spørsmål behandles av Handelsdepartementet og sjøfartsdirektøren. Og så får vi håpe at det vil lykkes i samarbeid med Rederforbundet å få en mann som i tilfelle vil overta de saker.

Selvfølgelig har de foranstaltninger som Regjeringen har sett seg nødsaget til å treffe, kostet penger. Det er jo så at en hel del trekker vi på det såkalte nøytralitetsfond, som skulle brukes til militære foranstaltninger og forsyninger, men vi har sett det på den måte, at er det ting som vi mener bør gjøres for å sikre landet på en eller annen måte, så kan vi — hvis det da ikke er altfor store uttelling — ikke bli stoppet på grunn av spørsmålet om midlene. Det er jo en sak som selvfølgelig i sin tid vil bli lagt fram, enten for et overordentlig storting eller når Stortinget kommer sammen til vinteren.

De militære foranstaltninger skal jeg ikke befatte meg med, da vi har forsvarsministeren her, og likedan har jeg, som dere har hørt, gått nokså lett over de ting som Handelsdepartementet særlig i den senere tid har beskjeftiget seg med. Jeg ser at også handelsministeren er kommet til stede. — Det er jo en del nervøsitete ute blant folk, og det er vel kanskje ikke så rart, folk er snare til å bli oppskaket. Folk minnes kan hende også verdenskrigen og hvilke vanskeligheter den skapte, men jeg synes at man ikke bare skulle minnes verdenskrigen og de vanskeligheter den skapte, man skal også minnes at mange ting gikk da noenlunde bra, og man må etter min mening resonnerer med litt ro og koldblodighet, og håpe på at vi vil komme gjennom det. Det er mange krav som reises overfor Regjeringen, noen kan vel være diktert av det absolutte krav på at noe må gjøres, men jeg har også det inntrykk at det nå reises krav om alt mellom himmel og jord, på områder hvor sunne, fornuftige mennesker skulle forstå at det foreløpig ikke er noen fare. Det forekommer mig at det er en hel del folk, som skulle vite bedre, men som innbiller seg at straks det erklæres krig ute i Europa, vil det regne både ild og svovel, ikke bare over hovedstaden, men over enhver liten flekk, jeg hadde nær sagt over enhver liten seter ut over Norges land og rike.

Formannen: Jeg takker statsministeren for de opplysninger han har gitt og for den åpenhet, hvormed han har talt om en rekke ting. Det er en selvfølge at denne komité har ingen hverken bevilgende myndighet eller fullmakt

fra Stortinget til som komité å ta standpunkt til å drøfte bevilgninger, men jeg mener det er naturlig å si at det er en selvfølge at alle Stortingets medlemmer finner det ikke alene naturlig, men også rent pliktmessig for Regjeringen i en slik situasjon å anvende de pengemidler som er nødvendig til forberedelse av de foranstaltninger som ethvert land er nødt til å treffe. Det gjelder selvfølgelig både de sivile og de militære foranstaltninger, og personlig tror jeg — jeg har hatt anledning til å tenke noe gjennom det — at den plan å lage et departement, hvorunder disse forskjellige ting er henlagt, er den riktige og praktiske. Under den forrige krigssituasjon ble det spilt megen tid, og det ble spilt uhyre mange krefter og mange penger, fordi alle disse saker sorterte under en serie forskjellige departementer. Landbruksdepartementet satt jo en tid lang med alle disse ting, og det varierte fra måned til måned, og det var kostbart, det var uoversiktlig og førte også opp i unødige friksjoner. En slik samlet behandling tror jeg er riktig, og en slik oppdeling som statsministeren nevnte tror jeg også er riktig. Det er gledelig at man der på forhånd har forsøkt å finne de kyndige og skikkede menn som med noen erfaring kan administrere disse kontorer, hvis det skulle bli nødvendig å gå til opprettelse av dem.

Statsministeren nevnte spørsmålet om nøytralitetsgrense. Jeg tror man skal ikke bruke uttrykket «sjøgrense» i det hele tatt. Utenrikskomiteen har forsøkt å slå fast, overensstemmende med det som er statspraksis i dag, at det eksisterer ikke noen alminnelig sjøgrense, men at enhver stat har rett til å fastsette de spesielle grenser for de forskjellige øyemed, en fiskerigrense, en tolloppsynsgrense, en karantenegrense og en nøytralitetsgrense. Og under de drøftelser som komiteen har hatt med utenriksministeren tidligere, tror jeg at det har vært en enstemmig oppfatning, som også har fått uttrykk i de forsiktige ordelag i den innstilling som ble avgitt, at det var intet i veien for, at det tvertimot var særdeles meget som talte for, at Regjeringen i påkommende tilfelle gjorde det som Spania med sin vanlige 6-mils grense gjorde under den forrige verdenskrig: utstedte en meddelelse om at da de krigførende makter har en 3-mils nøytralitetsgrense, og ikke ønsker beskyttelse fra noe land utenfor den, vil Regjeringen heller ikke yte noen beskyttelse. Man skal huske på at nøytralitetsgrensens opprinnelige mening er den, at man sier man beskytter alle fartøyer innenfor den grense, og vi finner ingen som helst oppfordring til å trekke den beskyttelse eller vår forpliktelse til militære

*Hans
Hambro*

*hm
13.1*

foranstaltninger utenfor den 3-mils grense. Vi hadde under den forrige verdenskrig uhyre mange friksjoner, vår marine var i en særdeles vanskelig stilling, fordi man etter hvert opererte med 3 forskjellige slags farvann, — de uomtvistede farvann, de omtvistede farvann og krigshavsfarvann. Det var overordentlig lite tilfredsstillende. Jeg tror man ville unngå friksjoner hvis man med en gang kunne gjøre slik som formodentlig også Sverige kommer til å gjøre. Sverige kunn- gjorde sist en 4-mils grense, og begynte med å rydde bort de miner som var nedlagt av tyskere og russere mellom 4-mils- og 3-mils- grensen. De protesterte. Men da det var gått 1½ år av krigen, gikk Sverige også over til å hevde en 3-milsgrense. Jeg vil i denne forbindelse bare ha nevnt nå — vi kommer jo til å spørre utenriksministeren om det — at så vidt jeg vet, har England allerede for len- gere tid siden protestert mot eller tatt meget sterke reservasjoner overfor de nøytralitets- regler som de nordiske land i fellesskap kunn- gjorde for en del måneder siden, reservasjo- ner som så vidt jeg kan dømme, i første rekke tar sikte på skipsfarten, og gjør visse forbehold om den alminnelige applikasjon av nøytraliteten i det hele. Og da vil jeg gjerne ha sagt nå, idet jeg går ut fra at handels- ministeren muligens vil gi oss noen opplys- ninger om disse ting, at allerede fra første ferd av må man være meget forsiktig med de ting som kan oppfattes som om de tangerer nøytralitetsspørsmålet. Det er utstedt en lang rekke av eksportforbud. Jeg tror det er prin- sippielt riktig at man på et tidlig tidspunkt gjør det man forsømte under den forrige krig — å søke å samle under offentlig kontroll alt det som skal være varebyttedmidler under krigen, og stanse enhver mulighet for utfør- sel av de ting som vi selv har bruk for. Men la meg forme det slik at det ville være ønske- lig, at Regjeringen er særdeles forsiktig med de rådgivere den har, og ikke nøyer seg bare med en enkelt mann hvor stor tillit de enn måtte ha til ham — dr. Haavard Martinsen f. eks. på ett hold, som er en meget dyktig og arbeidsom mann, men en sterkt personlig mann i mange henseender. Og en rådgiver som er blitt benyttet meget fordi han har hatt megen tillit — jeg vil si det i denne for- samling — er direktør Behrens, som også har sittet i clearing. Men man må huske på at det er en mann som i 40 år har hatt tysk statsborgerskap, og som aldri kan skjære over sine tyske røtter, og det er forskjellige av de ting som har hendt, som har gjort meg engstelig. Det er utstedt eksportforbud for alle elektrokjemiske produkter som går til England og Frankrike, men alt som Tysk-

land er interessert i, går fritt, som malm fra Sør-Varanger, kobber og kisavbrand, ting som er av interesse for Tyskland. Det har alt vært diskutert ute. Fra Orkla føres alt det som går til Tyskland i krig. Vi trues nat-URLigvis på mange måter i utsatte industrier, hvis det blir vanskeligheter — som muligens er unødige. Jeg nevner dette bare for å få opplysninger og ikke for på forhånd å ta noe standpunkt. Men vår elektrokjemiske industri er jo ikke skikket til å gi oss ordi- nære byttedmidler, da det er en raffinering- og foredlingsindustri som får sine råproduk- ter fra utlandet. Jeg bortser der fra Norges- salpeter, men alle de andre, nitrid-, alumi- nium- og ferroalloyselskaper, driver kun raf- fineringsevirkosomhet. De stanses av utlandet i samme øyeblikk man vil benytte dem som kompensasjonsmiddel. Så vidt jeg vet, er en av de fabrikker som allerede er rammet en nitridfabrikk, den store fabrikk i Hardanger har allerede fått beskjed fra engelsk hold om å stanse fra neste uke av hele driften på grunn av eksportforbudet, og man vil kunne lamme den industri meget sterkt hvis man opprettholder det, som det blir oppfattet som et noe eiendommelig skritt. Hva aluminium angår, så fabrikerer vi her i landet 35 000 tonn, hvorav 7 000 tonn går til alle de nord- diske land, det øvrige er ren eksportvare. Vi har fått opp denne industri, fordi vi har bil- lig vannkraft, men vi trues jo ganske intenst av utenlandsk konkurranse, ikke minst har Kanada søkt å overta det hele. Jeg tror dette er ett av de felter hvor man er nødt til å være forferdelig forsiktig. Med den mistenk- somhet det er på mange hold, vil lett ethvert skritt kunne mistydes eller i et hvert fall være skikket til å fremkalle friksjoner som kunne være unødige. Derfor har jeg villet nevne dette ene spørsmål her, som jo er av handels- politisk art mere enn det kan sies å være i noen henseende av forsvarsteknisk art, for det rammer jo ikke noen vare som vi har et be- hov for som ikke skulle bli dekket. I noen grad rammer det vel også det nordiske vare- bytte. Tanken har jo vært i et hvert fall tid- ligere, at vi skulle kunne forsyne de andre nordiske land med elektrokjemiske produkter, i første rekke nitrater, men også med alumi- nium og forskjellige andre ting. Naturligvis — et eksportforbud betyr ikke at eksport ikke vil bli tillatt, men det betyr at man vil kontrollere den, så den tåpelige misoppfatning som på privat hold mange steder kan gjøre seg gjeldende, har vi naturligvis ikke her. Men det er en offentlig handling som gjør et visst inntrykk ute, og derfor vil jeg gjerne spørre om grunnen til det. Det er jo uhyre detaljerte lister som er offentliggjort, og det

er visst stort sett et utmerket arbeid som er gjort, men jeg tror, at vi skal være meget forsiktede, og at vi skal være mindre naive enn vi har vært. — I den forbindelse vil jeg også spørre forsvarsministeren — justisministeren var særlig innkalt til dette møte, men han er ikke kommet —, om det er gjort noe særlig like overfor spionsystemet i Norge. Vi oversvømmes jo av spioner — det vet vi alle. De sitter etablert i Narvik, på Raufoss, på et hvert sted, de hagler rundt om oss, og jeg tror vi skal være litt mindre naive enn vi har vært.

Og la meg få nevne her i denne krets en liten ting, som jeg synes alle her skal være vitende om, fordi jeg ikke tror at tingen er fullt så liten som man ved første øyekast kunne tro. Politiet har drevet en meget iherdig etterforskning i anledning av den uro som var i Stortinget den gang da det ble kastet flyveblader og knallperler ned. Resultatet av den etterforskning er meget interessant. Hele demonstrasjonen var arrangert av Nasjonal Samling etter to forutgående konferanser på dens kontor. De konferanser var innkalt pr. syklist. Demonstrasjonen ble ledet av en fast lønnet kaptein i ingeniørvåpnet som selv var til stede og satt skjult bak en søyle; han er sjef for Quislings hird. En av hovedaktørene var en assistent i Utenriksdepartementet. Telegrammer om de planlagte demonstrasjoner var utsendt til Tyskland dagen før de fant sted. Det er jo ingen hemmelighet, at Nasjonal Samling og en del av dens arbeid har vært drevet for midler som er kommet ute fra. Og jeg tror man også må være meget naiv, hvis man ikke tror at det blir gitt rapporter fra en hel del av disse folk som enten i troskyldighet eller vill-ledet, deltar i sådanne ting — rapporter som er ment å gå ut av landet. Presidentskapet har anmodet politiet om å sende rapportene for vedkommende offisers vedkommende til kommanderende general, og å sende rapporten for vedkommende assistent i Utenriksdepartementet til utenriksministeren, mens vi har anmodet om at rettssaken skal gå sin gang. Selv om man kan synes at det er en liten ting, så tror jeg at de medlemmer av presidentskapet som gikk igjennom alle disse dokumenter, fikk en følelse av at det ikke var noe helt isolert fenomen, og jeg tror vi har et langt større antall spioner spredt rundt om enn folk i alminnelighet gjør seg noen tanke om.

Det har jo tidligere vært antydning fra forsvarsministerens og justisministerens side — også under drøftelser her i komiteen — at det ville være ønskelig og nødvendig å ha her i landet et visst kontrapionasjesystem, og jeg vet at den daværende justisminister

interesserte seg for det, og det forekommer meg at han også en gang nevnte noe om, at man i all stillhet hadde fått vekk ikke så få folk som satt rundt om på poster av interesse. Jeg vil gjerne spørre, om der kan gis noen opplysninger om det nå. Vi vet jo fra den forrige krig hvilke uhyre friksjoner det ble skapt ved den utstrakte spionasje og militærspionasje, og det kunne jo være godt å være kvitt den. Jeg vet ikke om man kunne gjøre her hva jeg hørte på et møte jeg hadde i Folkeforbundet for 3 uker siden, at den greske regjeringssjef hadde gjort. Da de ble aldeles overhengt av italienske spioner, kalte han opp den italienske minister og sa: «Kan De ikke forskåne oss for de hundrer av spioner vi har, og spare Dem selv for den store utgift? Hvis De vil komme til meg, skal De få opplysninger om alle våre troppebevegelser av meg, for det er ingen ting å skjule. Hvis De vil gi meg Deres æresord på at 300 spioner blir sendt hjem i morgen, skal De her få full opplysning om alle regimentene vi har mobilisert langs grensen av Albania.» Etter noen forvirring takket den italienske minister, og så ble det sendt hjem den følgende dag noen hundre mann. Jeg tror at vi plages meget mer av spionasje enn man vet, og det er nyttig å være oppmerksom på det. Men la meg også i tilslutning til det som statsministeren sa, føye til, at jeg sier ikke dette i noen krigspanikk. Jeg har ikke et øyeblikk vært overbevist om at det blir krig, og er det heller ikke nå, men naturligvis er faren overhengende. Men jeg tror det er riktig ikke bare å treffe alle forberedelser, men også gjøre det man kan for å rydde opp i sitt eget hus på visse områder, og benytte den usøkte anledning man nu har, til et visst indre renovasjonsvesen.

Jeg er sikker på vi alle vil være takknemlig for å få alle de opplysninger som kan gis. Jeg har her ikke nevnt noe om de ting vi håper å få redegjort for av forsvarsministeren, for slik som statsministeren la fram sin redegjørelse, dreide den seg i første rekke om de handelspolitiske forhold, og derfor tror jeg kanskje det er riktig at vi først ber handelsministeren om å gi de særlige opplysninger eller de tilføyelser, han måtte ha å gi, før vi spør om andre ting.

Statsråd Lie: Da Regjeringen var på det rene med at vi på en eller annen måte måtte se å sikre landet de nødvendige beholdninger for både befolkningens mat og industriens fortsatte virksomhet med videre, så overveide vi hvilken fremgangsmåte vi skulle velge. Regjeringens rådgivende komité av ifjor

X) Påstand om penger for krigen! 2. H. D.-tale!

hadde to alternativer, nemlig enten å gjøre som Danmark og Sverige, å sette opp en positiv liste og si at de og de varer er det forbudt å utføre, eller å gjøre det på den negative måte og si at all eksport er forbudt; de varer som skal være tillatt å utføre skal komme på en såkalt friliste. Regjeringens rådgivende komité hadde enstemmig anbefalt den siste. Med den erfaring som man hadde fra den forrige verdenskrig om alle de omgælder og alle de smutthull som fantes ved å sette opp en liste og si at dette er forbudt, visste man at det var så mange grensetilfelle som da ble benyttet, slik at landet faktisk ble tappet for en rekke nødvendige varesorter. Regjeringen fulgte derfor innstillingen fra den rådgivende komité og laget et alminnelig eksportforbud, og satte samtidig opp en friliste. Jeg ser av avisene at Finland — hvis det går til eksportforbud — har tenkt å gjøre det på samme måte som Norge. Jeg vet ikke om dette vil holde stikk, men slik er det iallfall fremstilt i pressen. Regjeringen har ikke i og for seg noen sakkyndig innen sin midte som kan skjønne seg på alle de varesorter som skulle komme på frilisten, men Regjeringen hadde til sin disposisjon Norges Selvhjelpsråd, som gjennom en rekke forhandlinger, avhandlinger og oppgaver fra de næringsdrivende hadde gjort seg opp en mening om det. Dessuten hadde Regjeringen på dette tidspunkt utpekt den eventuelle varebyttedirektør, byråsjef Prebensen, og satt ham i arbeid sammen med handelsdirektøren for å komme med forslag om hvorledes eksportforbudet skulle settes i kraft. Til disse tos disposisjon fikk vi direktør L'orange i Selvhjelpsrådet, sekretær Ouren samt handelskonsulent Iversen og dessuten Industrikontorets folk. Jeg ser av avisene at det er påtalt at ikke industridirektør Batt var til stede, og at han var på ferie. Batt hadde bedt om en ukes sykepermisjon, da han hadde hatt så dårlig vær at han følte seg syk etter at ferien var utløpet. Han søkte om en uke til, og det har han fått. Men industriens hensyn skulle etter min mening være helt tilgode sett, med det kjennskap jeg har til Selvhjelpsrådets sammensetning, og med de krefter som ble stillet til disposisjon for det engere utvalg av Handelsdepartementet. Det ble nevnt i Regjeringen da vi hadde frilisten til behandling spørsmålet om jernmalm og kobberkis, og det ble sagt at man trodde det var riktigst at det kom i første omgang, for ellers ville England gjøre vanskeligheter hvis det senere kom på frilisten. Derimot står ikke den elektrokjemiske industris produkter på frilisten. Jeg trodde nemlig at det ikke var noen uenighet om denne side av saken.

Jeg så det først i en notis i «Aftenposten» for tirsdag. Jeg forstår i dag at den elektrokjemiske industris menn har lettere for å søke til Stortingets medlemmer enn til den fungerende sjef for Handelsdepartementet, for først et kvarter på 11 i dag fikk jeg den første henvendelse fra den elektrokjemiske industris folk.

Formannen: Jeg vil få lov til å gjøre oppmerksom på at det er meg ganske uforståelig. Jeg fikk for atskillige dager siden gjennpart av en skrivelse, sendt til Handelsdepartementet.

Statsråd Lie: Atskillige dager siden kan det ikke være, for denne skrivelsen kom meg i hende i dag morges, og først i dag ble jeg av direktør Kloumann m. fl. bedt om en personlig konferanse. Jeg vil nok si at hadde den elektrokjemiske industris menn noe å si, kunne de iallfall ha telefonert til meg og bedt om en personlig konferanse tidligere. Det er ikke gjort. Jeg er ikke helt ukjent med de «diktatorer» som her behersket den elektrokjemiske industri. Jeg har mangeårig personlig kjennskap til de forskjellige direktører rundt omkring i landet, så bare dette at de går min dør forbi og henvender seg først til andre folk — meget berettigede og store menn — kan tyde på at deres sak ikke er så forferdelig sterk. Men jeg bortser fra dette som jeg er blitt irritert over, og jeg sa til disse herrer i dag, at det er klart at den elektrokjemiske industris menn skal høres, at argumentene skal veies, og jeg sa med en gang at jeg skal gjøre det på den måte at de sakkyndige som har stått til departementets disposisjon, skal bli forelagt alle opplysninger som nå er kommet, og Selvhjelpsrådets formann vil jeg også ha til stede. Blir det ikke enighet mellom partene, vil jeg tilkalle statsministeren, for da får Regjeringen ta standpunkt til dette spørsmål. Etter de oppgaver jeg fikk se, er mitt personlige inntrykk i øyeblikket — uten at jeg tør innestå for hvilken betydning «parti»-oppgaver har for landets forsyning og landets industri og for den fortsatte virksomhet i landet med produksjon av disse produkter — at vi vel allerede på forhånd kunne tatt med en del av disse produkter på den første liste. For så vidt er det i realiteten ikke noen uenighet. Jeg trodde nemlig at spørsmålet var diskutert mellom medlemmene av Selvhjelpsrådet. Der sitter det jo en rekke kloke menn med stor erfaring, særlig om siste verdenskrigs følger. Jeg tenker bl. a. på Jahn, som har vært meget inne på disse ting.

Når saken nå blir drøftet videre, og vi får

se vanskelighetene, får oppgaver over Norges behov m. v., tror jeg at spørsmålet kan bli løst. Det er gjort så smidig, dette eksportforbudet som mulig. Det er således overlatt til Handelsdepartementet både å ta ut vare-sorter av frilisten og føre opp nye varesorter, og hvis det er slik at de sakkyndige — de som Regjeringen må høre på — kommer til det resultat at den elektrokjemiske industris produkter bør være på frilisten, vil det kunne skje på øyeblikket. Det var ved det første eksportforbud visse mangler i detaljene som nå er rettet på, f. eks. hvis en reisende kom og skulle ha reiseutstyr med seg, og det hadde en verdi over 50 kroner, fikk vi trouble. Departementets rådgivere som har hatt med dette å gjøre, på det forsamlende storting, fikk straks pålegg om å samarbeide med tollvesenets beste folk. Det ble i går ekspedert et sirkulære til alle tollvesenets folk, slik at de verste praktiske ekspedisjonsmangler er båret på. Hvis det skulle bli misforståelse, rent utenrikspolitisk, med at de elektrokjemiske produkter ikke var med på listen i første omgang, er det beklagelig, men jeg har svart til alle som har spurt, at dette er kun en foreløpig liste, og at den vil bli utfylt etter hvert som vi får oversikt over landets beholdninger og det vi trenger selv for vår egen industri.

Formannen spurte videre om en sak som jeg har kjennskap til fra den tid jeg var sjef for Justisdepartementet, nemlig om det etterretningsvesen som i sin tid ble organisert. Det spørsmål var oppe i to møter i utenrikskomiteen. Vi har fått de nødvendige penger på Justisdepartementets budsjett, og det er etablert et etterretningsvesen i samarbeid med de militære myndigheter. Det er oppnevnt ledere for de forskjellige deler av landet, og det er etablert samarbeid med de finske og de svenske myndigheter, slik at det med en gang utveksles opplysninger om mistenkelige personer. Samarbeidet foregår gjennom politimesteren i Oslo, som er den som er ansvarlig for politiets arbeid med saken, og de opplysninger man da får, utveksles med de militære. Det er ikke noen kontraspionasje som foregår, det er bare en enkel etterretningstjeneste som er igangsatt. Jeg tror det blir gjort for Sveriges vedkommende på samme måte som hos oss. I Finland hadde de jo et meget innviklet og formodentlig også effektivt spionasjesystem.

Det er det jeg kan opplyse om denne saken.

Formannen: Forat handelsministeren ikke skal sveve i noen misforståelse, vil jeg gjerne gi den opplysning, at når jeg har nevnt disse ting, så skyldes det ikke noen henvendelse

utenfra, men jeg fikk for flere dager siden sendende gjenpart av en skrivelse som var sendt til Handelsdepartementet og datert 28 august. Vedkommende skrev at han gikk ut fra at det ikke kunne være noe illojalt i å sende meg gjenpart av en skrivelse som dagen før var sendt til Handelsdepartementet.

Statsråd Lie: Jeg er enig i det; men han burde for å få en rask handling også ha sendt kopi til meg.

Formannen: Han gikk vel ut fra at viktige skrivelser til Handelsdepartementet, forinnan det var gått altfor lang tid, ble vist statsråden.

Joh. Ludw. Mowinkel: Jeg skal begynne med dette siste spørsmål som er reist, eksportforbudene, fordi jeg ganske riktig har fått en henvendelse og var kl. 10 etter anmodning på Aluminiumsselskapets kontor, hvor advokat Christensen og direktør Kloumann var til stede. Det første jeg spurte om, var om det ikke var skjedd henvendelse til Handelsdepartementet, og de sa at selvfølgelig var det gjort, og at kl. 1/2 11 i dag skulle de ha en personlig samtale med statsråden. Når de imidlertid hadde ønsket at jeg skulle komme der ned i dag, var det fordi de visste at utenrikskomiteen skulle ha møte, og de mente at dette var et spørsmål som ville komme opp i utenrikskomiteen, hvorfor de da gjerne ville orientere meg. Og jeg må jo si, at på meg gjorde de opplysninger jeg fikk, et ganske sterkt inntrykk, skjönt jeg sa at dette vil vel være en ensidig begrunnelse og jeg ønsker å høre begrunnelsen også fra den annen side. Selv, sa jeg, går jeg ut fra at når dette alminnelige eksportforbud er etablert, skyldes det den meget nærliggende omstendighet at Regjeringen, Handelsdepartementet, vil ha alt dette i sin hånd, vil kontrollere hva der går ut, selv avgjøre hva der skal gå ut og i hvilken utstrekning det skal gå ut. Dertil ble det svart at det var forståelig nok. Men det som uvil-kårlig gjorde et visst inntrykk, var den ulikhet som var etablert mellom den eksport som går til Tyskland og den eksport som går til Vest-maktene. Og det må jeg jo si er nokså påfallende, at alt som heter jern, stykkjern, jernmalm, svovelkis osv. er på frilisten, mens hele den elektrokjemiske industris produkter er det et alminnelig forbud mot. Når man da vet at den elektrokjemiske industris produksjon bygger på import fra de land som kjøper den, så blir det litt betenkelig. Jeg sa da at jeg går ut fra at dette er formalia og ikke realiteter og at lisenser utstedes absolutt kurant, og dertil ble det svart at de hadde intet å si på det, lisensene synes å være helt kurante, men det hindret ikke

at kjøperne i Frankrike og England var blitt nervøse på grunn av forbudet og sa: Kan vi med sikkerhet regne på disse lisenser når et slikt forbud blir etablert? Det var det som gjorde også de norske industriledere nokså betenkelige, ikke minst fordi at de som i virkeligheten har herredømme over denne viktige industri, er ikke oss selv, men det er nettopp kjøperne, for det er fra kjøperne vi får den største del av de råprodukter som skal til for å holde produksjonen i gang, og det er da nærliggende for kjøperne, hvis de i denne kritiske tid blir nervøse, simpelthen å stoppe eksporten til oss av de produkter som holder hele industrien i gang. Dertil kommer en ting til, og det er at det er sagt at lisenskontoret på grunn av dette absolutte forbud er blitt så overbebyrdet med ansøkninger at det stopper opp. I dag nettopp mens jeg satt der, fikk de beskjed fra Sauda, hvor et skip ligger og laster, at Sauda ikke har fått sin lisens i orden, så skipet truet med å gå uten last.

Dette er virkelige, praktiske ting, som i høy grad berører hele vår utenrikspolitiske handels-situasjon. Jeg vil derfor be handelsministeren alvorlig overveie om han ikke i noen utstrekning kan benytte seg av den rett han har etter § 2 i den provisoriske anordning til å frita fra utførselsforbud så vel enkelte varesorter som hele grupper av varer. Jeg forstår meget godt at i en situasjon som denne reiser det spørsmål seg om man skal følge den ordning som nå er vedtatt i Norge, eller følge den mer smidige og lempelige svenske ordning. Jeg forstår dog godt at man velger den mer absolutte ordning, men det gleder meg å høre av handelsministeren selv at visse praktiske vanskeligheter, som allerede har gjort seg gjeldende, er blitt rettet på.

Det ble også sagt meg fra disse folks side at der er en mangel ved Selvhjelpsrådet, og det er den at eksportindustrien i virkeligheten ikke er representert i Selvhjelpsrådet. Etter at direktør Ravner gikk ut, sa man, er det ingen mann i Selvhjelpsrådet som kjenner til eksportindustriens stilling, ganske særlig når det gjelder elektrokjemisk industri. Og direktør Kloumann synes det var påfallende at i alt dette som var skjedd og forberedt, var det ikke skjedd en eneste henvendelse til denne vår store og viktige eksportindustri, som nettopp politisk spiller en så stor rolle. Dette synes jeg det var ganske nødvendig å si, og jeg tror ikke at man erved på noen som helst måte har tilsiktet å gå forbi handelsministeren. Det må jeg gi president Hambro rett i, at når man sender et brev til Handelsdepartementet den 28 august, så forutsetter man virkelig, når det gjelder et så viktig spørsmål som dette, at Handelsdepartementets sjef får tak i den skrivelsen før den 31 august. Der synes jeg nok at Handelsdepartementet må

ta sine underordnede ordentlig i ørene og si at den slags skrivelser skal ikke bli liggende en eneste dag, et eneste øyeblikk, og at man ikke må rette bebreidelser mot den som har sendt skrivelsen i god tro på at den nådde fram til sjefen.

Jeg hørte med den største interesse statsministerens redegjørelse, og jeg kan ikke si annet enn at i det store og hele tatt synes jeg det var meget gledelig å høre med hvilken oppmerksomhet man har søkt å forberede det som kan komme til å hende. Det er naturlig at spørsmålet om bensin er blitt et meget vanskelig spørsmål, og allerede for måneder siden nevnte jeg det — jeg nevnte det også i Stortinget i sin tid — nettopp på et tidspunkt da der fra skipsfartens side ble gjort alvorlige anstrengelser for å skaffe reserver av bensin og olje under samarbeid om bygging av tanker med Norsk Brændselolje. Men dette var noe som ville ta sin tid, fordi den slags tanker ville det ta måneder å bygge. Jeg antydte dengang det spørsmål om man ikke skulle følge det eksempel som Sverige har gitt, og frakte en del tankbåter hjem, som kunne bli liggende. Nå er tankfraktene meget lave — jeg vet ikke hvorledes de er i de siste dager, men de har vært svært lave —, og det kunne være vel verdt overveie å la selskapene i nokså stor utstrekning frakte tankbåter hjem til Norge og la dem ligge her i lager, og la de omkostninger som dette vil medføre, ganske rolig legges på prisen, hvilket ikke ville bli særlig meget for hver enkelt, og det ville jo også skaffe ganske betydelige reserver.

Jeg tror også, som statsministeren, at vi ikke skal være for nervøse på dette område. Så lenge ikke Amerika kommer inn i krigen, vil vi sannsynligvis få anledning til å dekke vårt eget behov. Det som vil kontrolleres, er naturligvis at vi ikke tar inn så meget at det er sannsynlig at vi eksporterer til hjelp for den annen part i krigen. At vi ikke skulle få hjem det vi selv trenger, er lite sannsynlig, for hvor slem sjøkrigen enn kan bli, kan man ikke godt tenke seg — iallfall ikke i første omgang og, så lenge vår nøytralitet opprettholdes og respekteres — at den annen part, — i dette tilfelle Tyskland, — skulle legge hindringer i veien for båter som kommer fra nøytralt land med nøytrale varer til et annet nøytralt land, så lenge det er nøytrale varer utelukkende til det nøytrale lands behov. Jeg tror derfor ikke man skal bli for nervøs på dette område. Og man skal være litt forsiktig, når det gjelder så veldige interesser for det hele land — også for det daglige bedriftsliv — med å gå for strengt fram med rasjonering for man mener det er ganske nødvendig, idet så mange ting blir satt på hodet, f. eks. hvis man vil ta alt som heter privatkjørel under en

hatt og ikke skjelne mellom privat luksuskjøring og den private forretningskjøring, den private behovskjørsel. Jeg tror man ser litt for mørkt på dette, men jeg henleder altså oppmerksomheten på den mulighet at man kan få selskapene til i nokså stor utstrekning å importere bensin og olje gjennom all den ledige tanktonnasje som nå er forholdsvis lett å få.

Så var det forholdet med nøytralitetsgrensen. Det blir vel aktuelt meget hurtig. Det blir kanskje akkurat på samme måte som sist, at de krigførende makter spør hvilken nøytralitetsgrense vi vil hevde, om vi vil følge den samme linje som sist, og at vi sier som sist at vår grense er 4 mil, men at vi ikke hevder den med våpenmakt utenfor 3-milsgrensen. Det spørsmål vil vel bli akutt, og det blir vel framlagt for denne komite og kanskje for Stortinget, når så langt kommer.

Så er det litt om pengene. Det er en ting som har overrasket meg i alt dette, og det er at man ikke har fått det lånet i havn som Stortinget gav bemyndigelse til. Jeg vet det har vært gjort noe, det har vært gjort forsøk, men formodentlig har man ikke funnet at lånet har vært billig nok, og har derfor utsatt det. Men da det jo er høyst sannsynlig at vi kommer til å trenge penger nokså snart, kunne det være bra å høre litt om det lånespørsmålet.

Så er det en ting til, og det er pundfallet. Jeg har ikke stor forstand på dette, men jeg må si jeg ble litt overrasket over at vi som så lenge har snakket om — etter min mening ganske urimelig — å skrive vår krone ned fra pund, plutselig skriver vår krone opp fra pund. Så meget forstår jeg også, at dette har sine grunner, formodentlig meget sterke grunner, idet det er blitt sagt at hensynet til prisnivået var avgjørende for det, og det kan naturligvis være heldig om vi derigjennom kan få større stabilitet like overfor dollaren, som nå på mange måter kanskje blir den viktigste myntsort, når det gjelder innkjøp til landet, og da kan det være vel og bra nok. Men ennå er jo vår krone i høyeste grad basert på pund, det er jo pundet som for oss kanskje ennå er det viktigste internasjonale pengemiddel. F. eks. nesten hele skipsfarten tror jeg har basert sine frakter på pund, og for den vil jo pundfallet naturligvis betegne et meget stort tap.

Nå ser jeg til min glede at pundet i går stabiliserte seg ganske bra av seg selv, så forhåpentlig blir ulykken kanskje mindre enn den så ut til fra begynnelsen, da vi gikk ned kr. 1,30 til 1,40 pr. pund. Men som sagt, jeg har ikke vært riktig klar over hvorfor det var så nødvendig så hurtig og raskt å følge Sverige. Sverige talte jo allerede i fjor under ganske rolige forhold om å skrive sin krone opp og forlate pundet, men Sverige sitter jo inne med

ganske andre reserver og andre midler enn vi gjør og er vel ikke så avhengig som vi, nettopp av pundet. Som sagt, jeg tviler ikke på at de grunner som er til stede, er helt tilfredsstillende, men jeg hadde bare lyst til å spørre.

Formannen: Med hensyn til dette siste som ble berørt av hr. Mowinckel, vil jeg få lov til å si at jeg tror det muligens er uriktig å si at vi «fulgte Sverige». Det ble holdt et møte i Stockholm av riksbankdirektørene fra de 4 nordiske land, hvor dette ble drøftet, og jeg kan tenke meg at bakgrunnen for det bl. a. har vært den amerikanske finansminister Morgenthau's reise gjennom de nordiske land. Han meddelte direktør Rygg som han meddelte Ryhti at pundsenkningen er en bona fide-foranstaltning fra Englands side, og at England har gitt Amerika helt fyllestgjørende meddelelse om at pundet ville bli skrevet opp igjen i forhold til dollar, til nøyaktig samme høyde som før, i samme øyeblikk som det var gitt at det ikke ble krig, og at man ville forsøke å bringe det opp igjen allikevel. Derfor forsikret han at dollar ikke ville bli senket, og at det var gitt Amerika de mest bindende forsikringer om at det at pundet er nedsatt, fra engelsk side ikke på noen måte ville bli forsøkt utnyttet i konkurranseøymed, men at det var en beskyttelse mot den gulltapping som man var bange for i motsatt fall. Jeg tror derfor det var helt riktig av bankene å gjøre det de gjorde. Forhåpentlig vil det bli nokså forbigående, slik at dollar og pund vil finne det gamle leie igjen. Jeg har tillatt meg å nevne dette, for jeg hadde inntrykk av at Morgenthau gjerne ville man skulle vite det her.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det er helt nytt for meg.

Formannen: Han så å si søkte meg for å gi denne beskjed og sa han gjerne ville man skulle være klar over det, og at han hadde gitt den samme beskjed til de finske myndigheter.

Så vil jeg bare ha sagt et par ord om disse eksportforbudene. Jeg var i realiteten meget vel fornøyd med det handelsministeren uttalte, og jeg ville i høy grad beklage om det skulle oppstå noen art av friksjon mellom noen gruppe av interesserte og handelsministeren. Men handelsministeren lot jo til å være på det rene med at dette muligens burde beriktiges, og det er der en liten betraktning som jeg gjerne ville ha nevnt allerede nå. For så vidt var man jo inne på det tidligere, da handelsministeren nevnte at det kunne bli vanskeligheter fra engelsk side hvis man senere ville føre malmen over på frilisten. Forholdet er jo at når det blir gitt lisenser, så er det en statshandling, men

når det blir fri eksport er det ikke noen stats-handling. Hvis Tyskland er i den stilling at det en dag kan begynne å være ubehagelig, så vil Tyskland være meget vanskeligere stillet diplomatisk, hvis det er fri eksport, enn når eksporten av noe som de iallfall kaller sekundært krigsmateriell, blir tillatt ved lisens av staten. Derved trekkes Regjeringen inn, mens den på den andre måten holdes utenfor. Og jeg tror det er riktigere, i dette tilfelle som i andre tilfelle, å vente lengst mulig med å trekke Regjeringen direkte inn, der hvor ikke andre grunner tilsier at man gjør det.

Jeg vet ikke om det har noen som helst interesse i denne forbindelse, men jeg telegraferte i går til Avenol, generalsekretæren i Folkeforbundet, og spurte om det fra engelsk eller fra fransk side var gjort noen henstilling om å utsette eller avlyse Folkeforbundets forsamling. Jeg har nettopp fått telegram om at det ikke er gjort noen sådan henvendelse, og at den i overensstemmelse med den fattede bestemmelse vil bli holdt til fastsatt dato.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det behøves visst ingen bestemmelse for å holde den.

Formannen: Den vil bli holdt selv om det blir krig, for da er det en teknisk nødvendighet.

Statsråd Lie: Jeg tror ikke det i realiteten består noen forskjell i oppfatningen mellom formannen i komiteen, hr. Mowinckel og meg. Vi kan vel være på det rene med den ting, at det som den elektrokjemiske industri i dag forlanger, er fri eksport til alle land. Det er altså ikke riktig at det nå er forbud for disse varer fordi de går til Vestmaktene. Jeg vet jo meget godt at den elektrokjemiske industri ligger med store ordre på leveranser både til Tyskland og Italia som det gjelder å få hurtig av gårde, og det er også en av grunnene til at jeg var meget skeptisk da jeg så denne meningsdivergens som var om saken i «Aftenposten». Disse folk som finansierer den store elektrokjemiske industri, kjenner intet fedreland, de selger der hvor de kan tjene pengene best, og nå vil de gjerne ha sine varer på friliste for å kunne eksportere fritt. Jeg vet at det fra Frankrike og Amerika kommer råstoffer, og at man nå fortrinsvis vil søke å dekke sine egne lands behov, men ellers — nå tar jeg hele den elektrokjemiske industri under ett — går denne eksport, det kan man se av handelsstatistikken, spredt over alle land i Europa som har en krigsindustri. Men som jeg sa før, så lovte jeg de tre representanter for den elektrokjemiske industri i dag at deres P. M., deres brev, deres oppgaver over hva den samlede produksjon pr. år betydde sammenlignet med Norges behov, skal bli drøftet meget

inngående. Hvis ikke de sakkyndige som har utarbeidet listen, er enig i at de kjemiske produkter skal frigis, så lovte jeg at da skal jeg ta et fellesmøte med departementets sakkyndige og disse, slik at deres meninger skal bli gjenstand for nødvendig kontroll. Og jeg sa enn videre at denne saken er så viktig at jeg da til et sluttmøte eventuelt vil tilkalle utenriksministeren og statsministeren. Dette møte kunne disse herrer ha fått tirsdag, hvir de hadde telefonert til meg. Jeg har arbeidet så meget i disse dagene at et møte fra eller til hadde ikke tatt livet av noen.

Jeg går ut fra at utenrikskomiteens medlemmer må være på det rene med at når vi etablerer et alminnelig eksportforbud overensstemmende med forslag fra Regjeringens rådgivende komite og fra Selvhjelpsrådet, så er det ikke mulig å sette et slikt kontor i sving med en gang, det bli noen vanskeligheter. Fra lørdag til mandag skulle vi skaffe kontorer. Vi måtte utvide, vi måtte ta inn noen nye folk, vi måtte skaffe oss telefoner, og vi hadde da fått tre telefoner til tirsdag morgen, og vi hadde fått det til å løpe. Jeg kjenner til båten i Sauda. Da det ble telefonert til meg om den båten som lå i Sauda, fikk jeg ordnet det på minuttet. Jeg har inntrykk av at det arbeides under høytrykk, men jeg går også ut fra at utenrikskomiteens medlemmer vil forstå hvor nesten umulig det er å gjøre alle til lags. Det sirkulære jeg omtalte forrige gang jeg hadde ordet, ble sendt ut i går, og det vil avlaste dette lisenskontoret for betydelig arbeid.

Jeg er helt enig med hr. Mowinckel i at et brev som sendes den 28. og kommer til departementet den 29., burde ha vært meg i hende med en gang. Men hr. Mowinckel har jo selv fra sin egen virksomhet i Handelsdepartementet erfaring for at det ikke er alltid man får seg forelagt brevene med en gang, og det er vel også av den grunn at hr. Mowinckel, når han har spesielle saker som ligger ham på hjerte, sender sine brev om saken til statsråden. Det kunne jo tenkes at folk i den stilling og med det kjennskap til statens administrasjon som direktørene for Høyanger, Sauda og Odda m. v. også kunne ha fått nytte godt av den erfaring som har vært hr. Mowinckel til del i disse årene.

Joh. Ludw. Mowinckel: Nei, de kjenner ikke svakhetene så godt som jeg.

Formannen: Hr. Mowinckel har vel aldri før innrømmet dem overfor andre.

Sundby: Det var bare et par bemerkninger i anledning av pundnedskrivningen. Jeg kjenner jo nokså godt til den, for den sak ble selvfølgelig avgjort i Norges Banks direksjon. Men vi fant

avgjørelsen så betydningsfull at vi nødig ville være alene om den. Derfor var også finansministeren med, og ordføreren i representantskapet hr. Borch og direktør Jahn var også med i det møte hvor den endelige beslutning ble truffet. Det som hr. Hambro nå opplyste om Morgenthau's uttalelser forelå ikke for oss i den form det ble referert her. Det er mulig han har latt falle sådanne uttalelser, men vi har iallfall ikke fått dem. Hans uttalelse som ble referert for oss, var at gullprisen ikke ville bli endret. Derimot har jeg iallfall ikke hørt noen ting fra det hold om at forholdet mellom pund og dollar skulle bli opprettholdt. Ved avgjørelsen nå hadde vi jo som grunnlag de retningslinjer for vår valutapolitikk som Stortinget ved sin finanskomite har lagt, at man skal søke å holde prisnivået noenlunde stabilt. De retningslinjer tror jeg vi også er enige om alle sammen. Når vi var så dypt uenige den gang vår krone ble skrevet opp til pari, så var det nettopp ut fra det samme hensyn, at dermed ble prisene ikke holdt stabile. Vi fikk jo voldsomt synkende priser, som skapte oss vanskeligheter på så mange forskjellige områder. Nå har vi jo i lang tid hatt noenlunde stabile priser, og da igjen å skape de forholdsvis store svingninger er jo alle klar over er uheldig. For så vidt var det ingen meningsforskjell til stede i det møte. Derimot kan det være en grads-forskjell i meningene, og det var nok flere av oss som tenderte i den retning som hr. Mowinckels uttalelser falt i dag, at når det gjelder å holde stabile priser, må man ikke bare ta hensyn til konsumvarenes priser, som jo i dette tilfelle naturligvis blir influert i høy grad av dollaren — hvis vi følger pundet, blir dollaren så meget kostbarere og konsumvarene så meget dyrere — men vi må også ta hensyn til prisene på det som skaffer oss inntekter. Det gjelder shippingen, og jeg tror at det kanskje i fullt så høy grad gjelder de langvarige kontrakter som celluloseindustrien har gjort, og det kan jo også gjelde andre ting. Derfor fant vi ikke at det var riktig, slik som jeg tror nok enkelte mente det burde være gjort, å følge Sverige og Finland. Vi har ikke fulgt dem nemlig. Vi har jo nå en avvikelse når det gjelder den svenske krone som er omtrent dobbelt så stor som før. Vi hadde vel før der en kurs på 102,75 eller noe sânt, og vi har nå ca. 105, jeg husker ikke tallene nøyaktig. Vi har gått en mellom-vei. Når pundet eller dollaren ble satt der de ble satt, var jo også det i noen grad resultatet av et kompromiss. Vi var ikke alle sammen enige; men jeg tror vi alle sammen var enige i at vi måtte søke å finne en mellomvei, og resultatet ble da som det er. Men for mitt vedkommende er jeg iallfall meget sterkt innstillet på, at skulle den dollarkurs som er satt,

som altså nå er det faste punkt, føre til at vi får altfor dårlig pundkurs, så er man nødt til å ta hensyn til våre eksportnæringer, shipping og andre ting, og gjøre endringer så langt det er nødvendig av hensyn til de næringer som skaffer oss våre inntekter, og som også holder næringslivet i gang. Jeg vil nok si at jeg for mitt vedkommende også er litt forundret over at vi, når hr. Mowinckel har det standpunkt han har, absolutt ikke har hørt noe fra det hold i Norges Bank. At vi ikke hørte noe på forhånd, var kanskje ikke så rart, skjönt det var jo tid til det også, men heller ikke etterpå har vi i direksjonen hørt noe fra shippinghold eller fra celluloseindustriens representanter. Nå håper naturligvis vi som andre at dette er en overgang, og at vi vil få en normal pundkurs igjen; men sikkert er det, at så lenge pundkursen har svinget slik som den har gjort i disse dagene, så kan det jo ikke være riktig å la vår krone svinge med. De andre nøytrale land har ikke gjort det. Holland og Sveits har, etter hvad det er opplyst, fulgt dollaren helt, Sverige har fulgt dollaren delvis. Vi har skilt oss noe mer fra dollaren enn Sverige, ikke så lite mer.

Med hensyn til de ting som for øvrig har vært diskutert her, vil også jeg erklære meg tilfreds med de forholdsregler som er tatt. Når den ærede handelsminister sa at den elektrokjemiske industri kjenner intet fedreland, tror jeg nok kanskje vi må protestere litt mot det, at vi iallfall må gjøre noen forskjell. Jeg kjenner jo svært godt til en gren av den elektrokjemiske industri; kanskje handelsministeren ikke innbefattet den her, men det vil allikevel lett bli oppfattet slik at man tar alle under en kam. Jeg har meget godt kjennskap til hvorledes Norsk Hydro stillet seg under den forrige verdenskrig, og jeg vil si at de som ledet den — og jeg har inntrykk av at det også gjelder dem som leder den fremdeles, og som har ganske sterk innflytelse til tross for at aksjemajoriteten ikke er i Norge — hadde i høy grad følelsen av å kjenne fedreland. Og at de tar berettigede hensyn, er iallfall min erfaring.

Så er det bare en ting til når det gjelder den vare som det kniper aller mest med, nemlig bensin og brensel. Jeg er enig i at vi ikke bør være for nervøse. Jeg er også enig i at det kunne være ønskelig å ha de flytende lagre som hr. Mowinckel nevnte. Men jeg tror at blir det krig, må vi ta sikte på at den blir langvarig, og også ta sikte på at da kan det gjøres alle mulige vanskeligheter, især i det lange løp, for våre tilførsler, både ved at Tyskland denne gang kan bruke sin luftflåte og ikke bare under-vannsbåter, og ved at de krigførende makter jo gjerne nå vil begynne der de sist sluttet, med ganske sterke restirksjoner. Det var derfor jeg gjerne ville peke på en ting på dette område

og spørre om det er gjort noe. Vi i vår tid i Regjeringen var også interessert i den sak, nemlig å prøve å gjøre oss mer selvhjulpne på området. Det kan naturligvis gjøres gjennom Svalbardkullene i noen grad, men det som vil kunne monne mest i retning av å gjøre oss selvhjulpne især når det gjelder traktorer og lastebiltrafikk, men også når det gjelder annen biltrafikk, er å komme lenger med hensyn til å bruke trekull og til dels ved. Det er jo oppnådd ganske store resultater med det. Især i Frankrike er det i tusenvis av biler som går med trekull og til dels med ved av hensyn til sikkerheten under fremtidig krig. Det er også gjort atskillig i Sverige på dette område, og en del forsøk er gjort hos oss. Når vi vet at vi forrige gang måtte reise rundt med ballonger fylt av lysgass, synes jeg det skulle være grunn til å arbeide mer med denne sak. Det er så langt kommet nå, at hvis man setter i gang en industri for å lage den apparatur som skal til, så tror jeg at vi vil kommet meget langt både når det gjelder lastebiler og traktorer. Selv om de blir svakere enn de vognene vi har, så vil de allikvel kunne gjøre atskillig av det arbeid som skal gjøres. Og blir det virkelig krig, er forholdet at en meget stor del av våre hester blir rekvirert, og får vi så ikke noen brensel til traktorene, tror jeg det kan bli smått stell med vår kornproduksjon og jordbruksproduksjon i det hele. Jeg vil derfor høre om det ikke er grunnlag for å sette i gang en produksjon her for iallfall å ha i reserve, og til dels også for å få utprøvd mer i praksis, den apparatur som skal til for å kunne bruke trekull og til dels også ved, noe som vittrilig er brukt til erstatning av bensin og olje.

Formannen: Jeg vil gjerne henstille til hr. Sundbys overveielse — jeg går ut fra at han med det han sa, ikke mente noe annet — det hensiktsmessige i at man i så liten grad som mulig går til forandringer i valutaen. Det er jo intet menneske i dag som med noen art av sikkerhet eller klarhet kan gjøre transaksjoner hverken i pund eller dollar. Ingen vet hvorledes forholdet blir. Der kan utviklingen skje meget, meget raskt. Vi kan se på bevegelsen på de norske dollarobligasjoner hvorledes kursen svinger. 6 pst. norske dollarobligasjoner stod i sin tid i 67. De har vært notert i 110—112 inntil kursen falt nå. 4 pst. obligasjoner sank til under 90. Det er ingen som i dag vet noe. Man kan trygt se det an inntil det blir noe klarere.

Hva olje angår, så er det jo en mulighet som vi kanskje hittil ikke har regnet særlig med, og det er olje fra Mexico. Mexico har jo nå sendt en charge d'affaires til Norge, og det er i meget stor utstrekning i håp om å få solgt

olje. På grunn av politiske forviklinger har Mexico ikke solgt olje til England eller til dem som har stått oppe i det engelsk-amerikanske konsern. Mexico har solgt til Tyskland i ganske stor utstrekning, men der er det pengevanskeligheter. Nå håper de å få solgt til andre, og deri ligger kanskje en mulighet som også for oss burde være nyttig.

Jeg oppfattet den ærede handelsministers ord om den kapital han talte om, som slett ikke siktende til norske menn eller norske bedrifter — i så fall ville jeg også ha protestert — men som siktende til de internasjonale grupper som sitter i Kanada, Tyskland, England og Frankrike og dirigerer. For øvrig gledet det meg å høre statsråden ta så sterkt avstand fra alle dem som var så internasjonale at de ikke kjente noe fedreland.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det var bare en liten ting. Hr. Sundby undrer seg over at jeg «med mitt standpunkt» ikke har sagt fra tidligere. Jeg har absolutt ikke noe standpunkt. Det var nettopp derfor jeg ville få litt rede på dette. Det var jo først i forgårs jeg så dette om at kronen gikk fra pundet. Nettopp derfor reiste jeg spørsmålet. Jeg tviler ikke på at det er riktig, og at jeg, om jeg hadde sittet i Norges Bank, ville ha sluttet meg til det. Og jeg har ikke hørt noen protest hverken fra shippingfolk eller andre. Jeg hadde lyst til å få litt rede på det. Det har jeg fått, og dermed er jeg tilfreds.

Lykke: Jeg skal ikke gjenta meget av det som er sagt. Stort sett må vi være fornøyd med at Regjeringen har tatt de forholdsregler den har tatt. Det forbauser meg litt at handelsministeren sa at det var i forrige uke de først begynte for alvor, men det var formodentlig jeg som hørte feil. Det var et par ting som hr. Mowinckel nevnte, som jeg også ville høre beskjed om. For det første var det om det man venter på finansministeren. Og så var det en annen ting som hr. Mowinckel også nevnte som jeg hadde ventet handelsministeren hadde kommet inn på, nemlig hvorfor ikke eksportindustrien er representert i Selvhjelpsrådet. Siden direktør Ravner gikk ut, er ikke eksportindustrien representert. Det må da være en feil. Det var hr. Mowinckel som nevnte at i Selvhjelpsrådet er ikke eksportindustrien representert. Hr. Ravner var jo en usedyntlig dyktig mann, men han gikk altså til Hydro, han er borte.

Men når jeg bad om ordet, var det fordi jeg også har litt føling med dette oppkjøpet som foregår, og den såkalte hamstring. Etter den interparlamentariske kongress har jeg vært litt på fjellet, men jeg har da vært i kontakt med

min forretning, og jeg kan si at det later til at det er mer her i Oslo enn andre steder at denne panikk for å få kjøpt matvarer er til stede, men allikevel er det noe også i de andre byer. Men det er jo klart at når man vet at folk nå lenge har vært oppfordret til å kjøpe opp, så kan man ikke fortenke dem i at de gjør det. Spørsmålet er på hvilken måte man skal gripe inn. Det er overmåte vanskelig, som nevnt av en taler her. Hvis man begynner med en skarp rasjonering i utrengsmål, skaper man lett det motsatte at det man tilsikter. Men det er en ting som jeg vil be den ærede handelsminister være oppmerksom på hvor det gjelder de bransjer som handler med matvarer som sukker og kaffe osv., særlig sukker, hvor staten jo har kjøpt opp lagre og i samarbeid med Grossistforbundet har fordelt reservelagre ut over landet, og man venter også en ny last ut i slutten av september til fordeling og lagring. Nå har jo alle de større grossister i landet kontrakter om levering av sukker, og nå er det pågang fra alle steder om å få levert absolutt med en gang alt det man har kjøpt kanskje for et års forsyning framover, nå skal man ha alt sammen. Da mener jeg — selvfølgelig ikke at man skal forby dette — men at man, etter at nå disse forskjellige nevnder er oppnevnt i alle distrikter, bør få en viss kontroll med lagringen av matvarer hos handelsmennene, så man ikke opplever at enkelte som har god kreditt, samler opp en masse, slik at de f. eks. på relativt små steder får en stor beholdning av en vare som sukker, mens man på andre steder får mindre. Jeg vil tillate meg å antyde at man ber disse nevnder som er opprettet, ta opp fortegnelse over varebeholdningene hos handelsmennene og samvirkelagene innen sitt distrikt, og deretter disponerer man slik at man gir beskjed gjennom Grossistforbundet og Norges Kooperative Landsforening — det behøver ikke gjøres på annen måte — om at de og de distrikter i dag er forsynt, og det henstilles til grossererne og N. K. L. å utsette leveransen dit og heller fordele dem annet sted. Da vil man på en stillferdig måte uten å skape panikk kunne få disse varer fordelt på en måte som ikke bare skjer etter økonomiske hensyn, men også skjer etter landshensyn.

Statsminister Nygaardsvold: Bare noen bemerkninger til det som er framkommet fra enkelte hold. Formannen sa at han var enig i at det ble opprettet en fellesadministrasjon for alle disse eventuelle krisetiltak som vi måtte sette i verk. Jeg bare føyer til det, at det det da i vesentlig grad vil bero på, også er samarbeid med de andre departementeter. Vi har vært fullt oppmerksom på det forhold. Hvis man ikke kan oppnå det, vil det jo skape van-

skeligheter. Det er jo så at dette nye departement vil i så tilfelle komme til å overta noe av det som enkelte departementer mener har vært deres egen ubestridte domene, og vi kjenner jo til at de ikke gjerne vil levere fra seg noen ting av det som de har stelt med, men jeg håper da det skal gå.

Når jeg nevnte sjøgrensen og nøytralitetserklæringen osv. så var det bare i forbindelse med den lille utredning jeg gav. Hvis det er noen ting man vil framholde om det, håper jeg man venter inntil utenriksministeren kommer.

Det som diskusjonene her mest har dreid seg om, har jo vært eksportforbudet. Jeg må si at Regjeringen fant det som en ufravikelig plikt for seg allerede på det tidspunkt å etablere eksportforbud. Vi så det slik — med de erfaringer man hadde fra før — at hvis man ikke gjorde det, kunne det skje ting som ville bli til skade for landet og for folket, og da ville vi ha fått en svær kritikk. Det er godt mulig at det først utstedte eksportforbud er beheftet med mangler; men som vi nå har hørt av handelsministerens redegjørelse, vil det bli søkt å legge godviljen til for å rette på disse manglene. Jeg vil dog få lov til å si den ting at når Regjeringen har tatt dette skritt, og når Regjeringen diskuterte frilisten, var det ikke en gang i vår tanke at vi skulle gi Tyskland noen preferanse i forbindelse med et sådant skritt, og jeg tror ikke at de folk som arbeidet med det, heller tenkte på det. Vanskelighetene med det får vi vel skrive på den konto som visstnok vil bli stor i tilfelle det skulle bli krig, at samme hva man gjør eller hvem som gjør det, så er det noen som skriker og klager. Litt kjenner vi jo til de folkene som har vært ute for også; jeg kan ikke si annet enn at jeg iallfall, skjærer tenner hver gang jeg hører at den lille mann er ute på forværelset mitt; jeg kjenner ham.

Det var sagt at vi skulle være forsiktige med rasjonering av bensin og ta alle mulige hensyn. Ja, jeg kan være enig i at vi bør vise den aller største varsomhet. Vi har også ment, hva rasjoneringen ellers angår, at vi skal være så hensynsfulle som vi overhodet bør være; men man må jo ta utsiktene i betraktning, og er det så at vi virkelig står overfor at det kunne skapes vanskeligheter, så må man ikke være så redd om det skrikes litt i begynnelsen av en rasjonering. Får man inn varer, kan man rette på det. Jeg må si at jeg personlig interesserer meg sterkt for dette, fordi jeg har med transportforholdene især på landsbygden å gjøre, — bilene har jo blitt vårt fornemst transport- og fremkomstmiddel på bygdene.

Det var spurt nå to ganger hvordan det forholdt seg med at vi ikke har opptatt det lån vi fikk bemyndigelse til å ta opp. Finansministeren er nå kommet, og jeg antar at

han vil svare på det, så jeg skal ikke si noe om det.

Til hr. Sundby vil jeg si: Jo, vi har vært opmerksom på at i tilfelle av en vanskelig situasjon må det la seg gjøre å bruke andre ting enn bensin for derved å fremme det som man vil fremme, f. eks. lastebilkjøring og traktorkjøring. Bruken av trekull og ved i denne forbindelse har man drevet med og uteksperimentert, og det er flere ganger, ikke bare nå, men i de siste år, ytet støtte fra departementenes side og fra Arbeidsdepartementets side for eksperimenter, og også for fremstilling av disse saker. Jeg tror, uten at jeg har saken her, å kunne si at man på det område både har løst spørsmålet, og at man er klar over hva som i tilfelle bør gjøres. Likedan er det også med andre ting som kan brukes til erstatning for bensin. Også på det område har jeg fått meg forelagt hva som kan gjøres, og hva som er gjort, og hvordan det kan løses.

Lykke: Sprit?

Statsminister Nygaardsvold: Ja, det er flere saker; men dyrt blir det.

Sundby: Ikke trekull og ved.

Statsminister Nygaardsvold: Nei, men andre ting. — Ja, veden. Jeg vil bare tilføye at i henhold til den bevilgning vi fikk i fjor, er det foregått en stor vedhugst, og lagrene fylles jo. Jeg bare nevner det i denne forbindelse.

Det ble sagt her at det kanskje ikke var så rart at det ble drevet oppkjøp, folk har jo lenge vært oppfordret til å kjøpe inn. Ja, det er bare bra og riktig at folk har kjøpt inn i de gode tider. Da burde de kanskje ha kjøpt inn mer, og det kunne kanskje ha vært sendt ut oppfordring som hadde klarlagt det litt mer, enskjønt det var sendt ut oppfordring til å kjøpe inn varer mens det var anledning for grossistene og handelsmennene til å fylle lagrene igjen. Da var det ikke hamstring, det var bare en støtte for landet og for dem som drev med å skaffe inn våre forsyninger; annerledes med den panikk som har grepet folk i de siste dager da vi kunne frykte for at grossistene ikke kunne få fylt lagrene igjen. Det var i ett tilfelle jeg beklager at det ble sendt ut oppfordring om å kjøpe inn, — det var i den siste uken. Denne oppfordringen kom i en avis; jeg for min del fikk vite det sent om kvelden, men jeg klarte ikke å trekke den tilbake fra vedkommende avis, for det var allerede teknisk sett umulig. Det var jo en besynderlighet med det. Det var ikke lojalt handlet av de embetsmenn som skulle ha ansvaret for det.

Sundby: Jo, jeg har også vært på det rene med at spørsmålet om å bruke trekull og til

dels ved til lastebilkjøring og traktorkjøring — og det kan også bli spørsmål om busskjøring — er løst. Men det jeg egentlig ville, var å rette en henstilling om at vi ikke bare skulle anse spørsmålet som løst, men vi skulle også nå sette i gang en fabrikkasjon for eksempel av noen hundre av disse aggregatene, sådan at vi virkelig hadde dem i reserve og fikk den utvidede erfaring som er nødvendig hvis vi står overfor det at vi ikke har bensin til den aller nødvendigste kjøring. Jeg vil derfor henstille at man gjør det, ser til å sette i gang fabrikkasjon på dette område. Det tror jeg er nødvendig også av militære grunner, i høy grad av militære grunner. hm

Når jeg forlangte ordet nå, var det for å rette et spørsmål som jeg ikke tok med første gang, fordi jeg trodde vi siden skulle komme inn på forsvarsspørsmålene mer spesielt. Nå har jeg spurt forsvarsministeren, og han sa at det ikke ville bli tatt opp noe på det område med mindre det ble rettet spørsmål om det. Det spørsmål jeg vil rette, gjelder kanskje ikke direkte forsvaret, det gjelder i grunnen de andre ting vi har snakket om, nemlig hvorledes vi skal kunne opprettholde vår produksjon. Jeg synes vi må få rede på hva det er gjort for at våre vannkraftanlegg skal kunne funksjonere under en krig hvor vi blir implisert, f. eks. ved at en makt ikke anser oss for å være tilstrekkelig nøytrale, slik at den vil straffe oss på en eller annen måte. Har vi noen sikkerhet for at våre vannkraftanlegg da vil kunne gå? I tilfelle av at de stopper, vil det være verre enn noe annet av det andre vi har snakket om her. Vår industri vil bli lammet. Fra mitt eget område kan jeg nevne at våre meierier vil måtte stoppe, de vet ingen råd til å klare det. Utover i jordbruket får vi ikke tersket, og det er en masse andre ting vi ikke får gjort. Men det er naturligvis allikevel bagateller sammenlignet med det som vil skje med industrien. Nå vet jeg naturligvis at vi har oppstillet luftvernkanoner i forbindelse med våre vannkraftanlegg. Men er det nok av dem, og er det et tilstrekkelig forsvar? Har ikke erfaringene vist at det i grunnen er utilstrekkelig hvis vi ikke også har flyvere som er parat til å forsvare oss på det område? hm

Jeg vil også nevne en annen ting. Jeg synes vi vil bli i den grad lammet hvis det skjer noe med våre vannkraftanlegg, at det er nesten ikke noe offer som vil være for stort for å beskytte oss. Vi må regne med en langvarig krig hvis det blir krig, og med at de krigførende makter til slutt vil bli nokså rebelske. Jeg hørte nevne en gang at man i Sverige nå gikk til å beskytte de mer viktige bygninger med et 60 cm tykt belegg av granitt, hvilket erfaringsmessig skulle ha vist seg å være noe av det m!
hm

beste vern mot luftbombardement. Jeg bare spør — jeg har ikke hørt mer om det: Er det så at dette er ganske effektivt? Og i så tilfelle: Kunne vi ikke her finne en ganske god anvendelse av våre arbeidsløse når det gjelder granittindustrien? Våre vannkraftanlegg er ikke større affærene enn at de i tilfelle måtte kunne beskyttes i noen grad, hvis dette er en effektiv beskyttelse.

Derneft: Er det tilstrekkelig sørget for at hvis et eller to av våre vannkraftanlegg lammes, så kan vi få kraft fra et tredje eller et fjerde? Det er mulig at det er gjort som kan og skal gjøres. Jeg har i hvert fall en følelse av at dette er vårt aller mest sårbare punkt ikke alene når det gjelder vårt forsvar, men når det gjelder vårt produksjonsliv i det hele tatt.

Statsråd Torp: Jeg har dessverre ikke hørt på den debatt som har vært ført, og den forespørsel som er kommet, men formannen har knapt gitt meg beskjed om hva det gjelder. Så vidt jeg forstår, begrenser det seg til to spørsmål. Det siste, spørsmålet om valutaen, forstår jeg er besvart, så det er ikke nødvendig å gå inn på det. Det skulle da stå et spørsmål igjen, nemlig angående det påtenkte lån. Jeg kan til det si at det fra Finansdepartementets side er ført direkte forhandlinger med Sverige om å få et lån i stand. Lenge så det også ut til at det skulle gå i orden; men så kom den svenske stats eget konverteringslån på 200 millioner kroner i veien, og vi ble da under forhandlingene enige om at slik som det lå an, måtte vi vente. Det var meningen å ta disse forhandlingene opp igjen på ny i begynnelsen av september. Videre har Finansdepartementet nær sagt daglig vært i kontakt med andre markeder, både med Amerika og Sveits, især med det siste land, for å benytte en gunstig sjanse som kunne bys til å få i stand et lån. Uttale noe om hvordan mulighetene er, kan jeg på det nåværende tidspunkt, ikke gjøre. Jeg tror neppe det er noen som kan stille opp noe perspektiv i så måte. Jeg har imidlertid — etter de opplysninger som foreligger — et inntrykk av at det skulle være en sjanse for å få i stand, hvis man så måtte ønske, et lån i Amerika. Sterkere kan jeg ikke si det nå enn jeg gjør det her.

Når det gjelder vår valutabeholdning, må jo den sies å være forholdsvis god. Den uke-rapport som foreligger fra Norges Bank, viser et forholdsvis gunstig bilde. Når det gjelder statskassens egen stilling kan jeg gjøre oppmerksom på at etter den uke-rapport som foreligger pr. 22. august, stod det inne på folio vel 12½ million kroner. Før jeg kom hit i dag ringte jeg for å høre hvordan det var akkurat

i dag. Det ble da gitt den beskjed at det på folio stod inne 10 millioner kroner. Bare for en måneds tid siden var beløpet helt nede i 6 millioner kroner. Det forteller at situasjonen i dag er noe bedre. Dertil kommer jo at kvartalstollen vil gå inn med et ganske betydelig beløp om ikke rett lenge. Det samme er tilfellet med statsskatten for første termin, som vil løpe inn i begynnelsen av oktober.

Det spørsmål om valutaen som har vært reist, går jeg ut fra det er blitt gitt svar på. Jeg vil føye til at det er Norges Bank som har ansvaret og er den besluttede myndighet i så måte. Jeg kan bare opplyse at i det møte hvor beslutningen i denne sak ble fattet, var også jeg til stede og deltok i drøftelsene. Og jeg legger til, at meg forekommer det at det standpunkt som Norges Banks direksjon kom til, alle hensyn tatt i betraktning, var så nær det riktige som man kunne komme, slik som situasjonen den gang var.

Statsråd Lie: Bare en bemerkning. Selvhjelpsrådet er oppnevnt etter vedtak av Stortinget i 1933—34, og jeg ser at det er ikke noen egentlig representant for eksportindustrien der. Når det ikke er tilfelle, kommer det av den pietet hvormed den nåværende regjering vanligvis har behandlet alle de komiteer og råd som har vært oppnevnt av tidligere regjeringer. Vi hadde altså Ravner, han gikk ut, og man fikk den direktør som Selvhjelpsrådet da ønsket, nemlig L'orange. — Jeg har jo ikke hatt med dette å gjøre lenger enn fra 1. juli, men jeg skal være oppmerksom på det, for jeg er klar over at særlig i krisetider kan det være nødvendig å ha med representanter for eksportindustrien. Så vidt jeg forstår etter statuttene i Stortingets vedtak, er det intet til hindre for at Selvhjelpsrådet kan styrkes.

Joh. Ludw. Mowinckel: Handelsministeren bør ikke være så lojal overfor gamle regjeringer at han ikke retter deres feil.

Statsråd Lie: Det er alltid så kjedelig å konstatere feil, de må nesten innrømmes.

Så var det hr. Lykke som nevnte noe om sukkerlagrene. Jeg er enig i det syn han gjorde gjeldende. Nå er det den ting at etter Regjeringens vedtak skal rasjoneringen, og dermed også fordelingen av varebeholdningene, inntil et eventuelt krisedepartement opprettes, foretas av Landbruksdepartementet — jeg skal bare skaffe varene. Men jeg har hatt så meget med innkjøp av sukker å gjøre, og jeg har så meget med disse rasjoneringsfolk, og også med Kolonialgrossistenes forbund, å gjøre, at jeg skal sørge for å bringe det syn som hr. Lykke gjorde gjeldende, til kunnskap for rette vedkommende.

Formannen: Statsministeren nevnte at en hel del ville bli avhengig av hvorledes departementene evnet å samarbeide med det nye departement. Jeg vil bare henstille at man i de forskjellige departementer i denne krisetid sørger for at den indre sirkulasjon av brev og meddelelser kan gå noe raskere enn det synes å være vanlig i en rekke departementer, slik at de som ordner og sorterer posten, må kunne bringe visse ting til de høyeste myndigheters kunnskap med en gang — i stedet for å la dem sirkulere i tre dager. Jeg vet at det hender jo ofte ute i verden at skrivelser sirkulerer ennå lenger i departementene, men man kan ikke vente at de som ikke har kjennskap til det politiske liv og av egen erfaring kjenner Handelsdepartementets særlige irrganger, alle sammen skriver direkte til handelsministeren. Jeg vet at de som har mange års kjennskap til det, de som sitter ute osv., alltid pleier skrive og avisere handelsministeren om at det er sendt noe til departementet, og da blir det undertiden gravd fram; men i en tid som denne, vil det nettopp for det nødvendige samarbeid være av viktighet at det brevlige ekspedisjonstempo blir satt noe opp i de forskjellige kontorer.

Statsminister Nygaardsvold: Jeg kan være enig i det som formannen nettopp nå anførte, men jeg vil få lov til å understreke at jeg har gjort den erfaring at folkene i departementene til alle tider søker å gjøre sitt beste. Og især i disse tider har jeg fått den oppfatning at de som vi har kalt på, har gjort et ualminnelig godt arbeid og har vært interessert i at det skulle få de beste resultater. Men det er selvfølgelig, som formannen nå understreket, av stor betydning at det er samarbeid både mellom departementene og innen hvert enkelt departement.

Det var et spørsmål som ble reist av hr. Sundby, om vannkraftanleggene. Han påpekte den store betydning de har i vår folkehusholdning. Ja, jeg er fullt ut oppmerksom på at det er tilfellet. Det er reist spørsmål like overfor Regjeringen om beskyttelse av vannkraftanleggene, det er fremlagt en plan fra Industriforbundet, en stor og kostbar og omfattende plan for beskyttelse av disse vannkraftanlegg. Jeg antar forsvarsministeren vil gjøre nærmere rede for planen. Jeg erkjenner at det ikke er blitt tatt noe skritt fra Regjeringens side til å effektivere det krav som Industriforbundet og de forskjellige industrier her er kommet med, men jeg må som et personlig inntrykk få lov til å si at jeg synes planen er nokså omfattende, og at den er preget av en ikke tilstrekkelig begrunnet frykt og panikk. Vi skal være oppmerksom på en ting: Her på Østlandet har vi en utstrakt samkjøring mellom de forskjel-

lige er — hr. Sundby var jo inne på det — så i tilfelle av at et verk skulle bli satt ut av funksjon, ville jo de andre kunne yte sin tjeneste. Jeg tror at det som det var mest om å gjøre, i tilfelle man skulle gå til slike omfattende foranstaltninger, måtte vel være å beskytte enkelte større damanlegg, som i tilfelle av ødeleggelse ikke bare ville sette verket ut av funksjon, men også kunne befryktes å skape ødeleggelse nedover dalen. Dette å beskytte de enkelte bygninger med granittbelegg — det måtte være på taket det da — har jeg virkelig ikke hørt noe om, og jeg har mine tvil om hvorvidt det — ja jeg vil si ville være lønt å legge bort penger i det, — ja det kunne jo skaffe en del steinhuggere arbeid. Når jeg hørte det foreslått kom jeg til å tenke på det sirkulære som gikk ut fra det nå meget bekjente Sivile Luftvern, om at Arbeidsdepartementet skulle sørge for at de forskjellige byer og industristeder skulle vedta bygningsvedtekter som påla bombesikre etasjeskillere mellom annen og tredje etasje. Hvis man gjorde det på det og det vis, skulle iallfall kjelleren og første etasje være et sikkert oppholdssted, hvis bombene var så og så store og med så og så stor sprengevne, men selvfølgelig, hvis det skulle komme større bomber så fikk de gå i kjelleren da. Det er uttrykk for en slags nervøsitet som jeg vil advare mot at man lar seg gripe av.

Formannen: Jeg vil da anmode forsvarsministeren om å gi de opplysninger som han finner å burde gi om den militære stilling i øyeblikket. Jeg vil gjerne gjenta hva jeg sa etter at statsministeren hadde talt, at vi selvfølgelig alle sammen som ansvarlige medlemmer av Stortinget, uten å ha noen bemyndigelse til det qua komité, er på det rene med at også Forsvarsdepartementet i en slik tid naturlig og pliktmessig får bruke de penger som ansees påkrevd til de forberedelser som ikke kan la vente på seg. Vi vet jo at det ikke er gitt bevilgninger til noen art av ekstraordinære tiltak — når øvelsene er endt, hva enten det er luftvernøvelser eller annet, så går mannskapene ordinært tilbake —, men jeg vil gjerne ha sagt at i en tid som denne vil jo enhver finne det naturlig om for eksempel de som har vært inne til luftvernøvelser, foreløpig blir holdt tilbake, og at det blir gjort andre tilsvarende skritt.

Det ble av hr. Sundby nevnt noen spørsmål om luftvernbeskyttelse. Jeg forstod av statsministerens bemerkning at det kun foreligger planer, og at det ennå ikke er noen luftvernbeskyttelse for de sentrale kraftstasjoner eller annet.

Statsminister Nygaardsvold: Hydro har.

Ham bro

Formannen: Det er jo noe enhver kan si seg selv — deri er jeg helt enig med hr. Sundby — at hvis det er noe som kan tenkes å bli beskyttet, vil det jo være — kanskje ikke så meget kraftstasjonene i sin alminnelighet som de anlegg som den ene part mener leverer til den annen part. Det er jo ingen vanskelighet forbundet med å slippe noen bomber ned på Hydros anlegg eller andre anlegg, hvis en av de krigførende parter mener at de begünstiger den annen. Der er det igjen vårt etterretningsvesen og oppsynet som er av en så uhyre stor betydning. Man vil her være takknemlig for enhver opplysning som forsvarsministeren kan gi. Hvis forsvarsministeren trenger noe ytterligere tilsagn om at man vil yde ham all mulig bistand, og hvis det skulle bli nødvendig å få Stortinget sammen for å skaffe de nødvendige midler, så er jeg sikker på at det tilsagn vil bli gitt fra alle hold her.

Monsen

Statsråd Monsen: Først det spørsmål som er nevnt her om luftvern. Det hæren har av luftvern nå er flyvevesenet og luftvernregimentet pluss det nye maskinkanonbatteri i Nord-Norge. Det er vesentlig et vern for Oslo, Horten, Bergen, Raufoss, Kjeller og Kongsberg. Det er stasjonært luftvern med unntagelse av Oslo, som både har stasjonært og mobilt. Dertil kommer da hærens flyvevåpen, som jo etter de planer som gjelder, skal beskytte Oslo og eventuelt med noen fordeling til Sola, og med Trøndelag flyveavdeling også Trøndelag, med den fordeling over kysten nordover og sørover som er mulig med Trøndelag flyveavdeling. Det er det hæren har av luftforsvar i dag. Dertil kommer da det forsvar for industri og kraftverker som er etablert for Hydros vedkommende, og som også har vært drøftet for andre industriers vedkommende, og som det foreligger den plan for statsministeren hentydet til.

Med Hydro ble Regjeringen enig på forsommeren om et luftvern, som de sakkyndige sier er et godt og kraftig og etter deres mening så tilfredsstillende luftvern som det kan skaffes for disse bedrifter med de midler vi rår over. Materiellet der ble bekostet av Hydro i sin helhet for Herøya. For Rjukan vedkommende ble det delt med halvparten på staten og halvparten på Norsk Hydro. Det beløp dreier seg alt i alt til noe over 1 million kroner, hvorav Hydro bidrog med 750 000 kroner. Til dette luftvern er det anskaffet alt det forutsatte materiell, som vi var så heldige å kunne få kjøpt med en gang.

Når luftvernregimentet nå i begynnelsen av september slutter sine ordinære øvelser, vil det bli innkalt til øvelser for de mannskap og det befall som skal lede luftvernet på

Rjukan og Herøya, så det er i full sving. Den store plan som er nevnt, er fremkommet som resultat av en del drøftelser mellom forskjellige enkeltbedrifter og Forsvarsdepartementet utover våren og sommeren. I tilslutning til de drøftelser som der ble holdt, nedsatte Industriforbundet en komité, hvis formann har vært direktør Kloumann. De fikk adgang til å sette seg i forbindelse med luftvernsakkyndige, og har da gjennom luftvernets regimentssjef, oberst Hagem, fått satt opp en plan for luftvern for den norske industri, herunder også da de kraftverker som hører til. Det er en plan som omfatter en i første rekke og en del andre bedrifter i annen rekke. Det foreslås der at staten og bedriftene skal yte halvparten hver til anskaffelse av det nødvendige materiell. Det vil for de bedrifter som står i første rekke, beløpe seg til en samlet utgift av 4 millioner kroner, altså 2 millioner på staten og 2 millioner på bedriftene, og for de i annen rekke tilsammen 2 millioner kroner, altså 1 million på hver, tilsammen 6 millioner. Det er jo store beløp, men det er allikevel den aller minste del av de utgifter som staten vil kunne komme til å få ved å følge en slik plan. Luftvernregimentet er i dag på grensen av å være sprengt, og kan vel vanskelig fortsette å administreres på den måte som nå med de utvidelser som allerede er gjort, selv det holder på å sprengte luftvernregimentet, og skal det nå komme noe mere ut av de planer som eksisterer, så vil det ikke være mulig å ha organisasjonen slik som den er nå. Men hvis denne Industriforbundets plan skulle gjennomføres, så ville det si det samme som, så vidt jeg ved en rask gjennomgåelse forstår, en 3—4-dobling av det nåværende luftvernartilleri. Det vil si de måtte få 1 kanskje 2 nye øvelsesplasser i landet, de måtte få en hel del byggarbeider utført, de måtte sannsynligvis få en befalsskole til for artilleriet, de måtte få luftvernartilleriet utskilt fra artilleriet, som det nå ligger under, som et eget våpen med egen generalinspektør, en større del av offisersutdannelsen måtte utvides. Det ville i det hele komme til å påføre de årlige budsjetter langt større utgifter enn det som fremgår av planen, og sannsynligvis måtte vi vel regne med at ingen ting av det kunne være satt i sving og være effektivt på kort tid. Hvor lang tid tør jeg ikke uttale meg om, men at vi her må regne iallfall med år, er ganske sikkert, så jeg kan ikke betrakte den som noen plan av betydning for den nåværende situasjon. Dertil kommer jo at hvis man skal gå på en slik plan, så må man ha som en forutsetning — det er min personlige mening — at Norge vil bli et førstehandsobjekt under en krig, og at det vil bli ført

H. Dahl. doc. 17 K. U.

Bryg & Krig!

en Spania-krig her i landet med rasering og ødeleggelse av det økonomiske grunnlag for vårt samfunn, og hvis man vil gå ut fra det, så står man altså i den fortvilte situasjon at det vil ta 1 à 2, kanskje 3 år, før man kan møte den situasjon som man der tenker seg. Det stemmer ikke med den stilling som Stortinget og Regjeringen enstemmig har tatt, at det vi skal sørge for, er et nøytralitetsvern som skal gjøre hva vi formår for å holde oss utenfor krig. Derfor har jeg ikke stor tro på at den plan lar seg realisere, slett ikke i sin helhet, og heller ikke i synderlig utstrekning om man tar den delvis. En annen sak kan det være, hvis det er mulig å etablere et særskilt forsvar for de viktigste av våre kraftverker. I det som er gjort, inngår jo allerede Rjukan. I den plan som jeg nevnte, inngår også flere av de andre. Jeg tror ikke det er mere jeg fra min side har å si om det spørsmål som er reist av hr. Sundby.

Men siden jeg har ordet allikevel, kunne jeg kanskje gi en del opplysninger om de alminnelige ting som Forsvarsdepartementet har syslet med i denne tid, og den stilling vi står i militært. Det er jo truffet noen forberedelser nå. Noen rekruttstyrker er holdt tilbake, og en del vernepliktige er innkalt, det er da vesentlig på kysten. Det har vist seg lenge at tyske og engelske krigsfartøyer og fly har vist vår kyst stor oppmerksomhet, og under de øvelser marinen hadde i Skagerak nå i august, observerte man til stadighet fremmede makters fartøyer og fly i nærheten av vår kyst. Jeg kan nevne enkelte av de ting som er forekommet, som viser hvor oppmerksomheten har vært henvendt på dette. Det kom et tysk telegram for noen dager siden som vi fikk melding om. Det var kommet til København og var offentliggjort i en avis der. Det gikk ut på at det var konstatert at den britiske regjering nå hadde besluttet at den ville bevokte linjen Lindesnes—Skagerak, og at linjen også faktisk var under bevoktning av mindre britiske krigsfartøyer. Da jeg spurte kommanderende admiral om han hadde noen greie på dette, opplyste han at det nettopp på det strøk var observert en rekke fremmede makters krigsskip under den tiden vår flåte særlig hadde sine øvelser der; men han sa at de rapporter som var kommet, hadde ikke i et eneste tilfelle gitt meddelelse om at det var britiske krigsfartøyer. Han hadde sin egen mening om hvilken nasjon det var, og det var om ikke utelukkende, så iallfall overveiende, tyske fartøyer. Jeg bare nevner det for å vise den interesse som legges for dagen, og det blir jo brukt i propagandaen. I dag fikk jeg et telegram om at et britisk fly var styrtet ned på en øy utenfor Bergen i øygården der, Lønøy, og det

gikk til bunns, og de har funnet 3 lik. Det er bare en av de mange episoder vi stadig får melding om, som viser at det er stor oppmerksomhet. Derfor ble Regjeringen enig om at vi burde etablere et sjøoppsyn på kysten, samtidig med at kystbefestningene ble satt i beredskapstilstand, og det er da satt i verk. Det som sendes bort til vestkysten, blir to av de gamle jagere og i alt 9 torpedobåter. De sendes fra Horten etter hvert som de blir ferdige med sin utrustning. Vi hadde altså inntrykk av at vi var under observasjon, om vår kyst var bevoktet.

Hva angår de andre skip som er utrustet nå, er det så at den kontingent av vernepliktige som er ute, ble utskrevet i april og skulle dimitteres den 1 oktober. Det er en selvfølge at de ikke kan dimitteres den 1 oktober, men må holdes inne iallfall inntil en måned, for ellers vil jo den del av marinen være helt ubrukelig i overgangstiden, så det vil bli gjort. For kystartilleriets vedkommende er det rekruttskole på Oscarsborg og i Bergen for tiden. De rekruttene blir holdt tilbake, og ellers vil alle kystfestningene nå bli forsynt med en styrke som omtrent svarer til det første trin av mobilisering eller til det nøytralitetsvern som var bestemt å skulle være der. Men til full krigsmobilisering vil det trenges større styrker på alle kystfestningene. Dessuten vil alle kystvaktstasjonene bli besatt, eller de er besatt i disse dager, og alle gruppesentraler for kystvaktstasjoner blir besatt. Det blir beordret sjefer for de forskjellige avsnitt i sjøforsvarsdistriktene. Dessuten vil hele flyvevåpnet, som har rekruttøvelser nå som skulle vært avsluttet i begynnelsen av september, bli holdt tilbake, og det samme vil bli tilfelle for luftvernregimentet og maskinkanonbatteriet i Nord-Norge.

For hærens vedkommende er det ikke truffet noen bestemmelser om å holde tilbake andre avdelinger eller å sette noe av nøytralitetsvernet i verk. Der ligger imidlertid alle planer ferdig utarbeidet ved alle divisjoner, helt detaljert, og de kan settes i verk på kort varsel. Kommanderende general, generalstaben, departementet og Regjeringen er alle enige om at for hærens vedkommende vil alle disse foranstaltninger kunne settes i verk så hurtig at det ikke er noen grunn til å beskjefte seg med det i dag.

Sundby: Det er jo ofte så at samfunnslegemet sammenlignes med andre legemer, og vi vet jo at det menneskelige legeme og de dyriske legemer er slik innrettet at de vitale deler er beskyttet ganske annerledes enn andre deler. Det gjelder hjernen, og det gjelder hjertet og lungene, som jo er beskyttet

uden. Diasen !

av ben rundt det hele. Nå har vi hørt av forsvarsministeren at det som man anser som de mest vitale deler, i noen grad er beskyttet av luftvernet. Men jeg har virkelig inntrykk av at man ikke er tilstrekkelig oppmerksom på i hvilken grad vannkraftanleggene er vitale deler av samfunnslegemet. Jeg er kommet inn på det ved de virksomheter jeg har med å gjøre, vi blir jo totalt lammet. Mine uttalelser her gav ikke uttrykk for noen øyeblikkelig nervøsitet. Jeg tror ikke det monner stort det vi kan gjøre i løpet av en måned eller to, og jeg tror heller ikke vi i løpet av en måned eller to kommer opp i noe som gjør at vi blir angrepet på en slik måte at vannkraftanleggene blir forsøkt sprengt. Men jeg kan tenke meg at etter hvert som de krigførende blir desperate — som de jo blir mer ved slutten av en krig eller når den har vart lenge —, kan vi ikke lenger regne med å være trygge like over for desperate handlinger som ødeleggelse av vannkraftanlegg og damanlegg, og jeg tror at selv om vi ikke regner med krig nå, og selv om vi ikke regner med en langvarig krig, må vi regne med at den slags forviklinger som vi hadde i fjor i september og har nå i år igjen — at de vil komme igjen neste september og kanskje september året deretter. Slik har det artet seg, og derfor må vi nå ikke bare tenke på øyeblikket, men tenke på å være forberedt med hensyn til den tidsperiode vi tydeligst befinner oss i, og da er det nødvendig nettopp å forberede oss på lang sikt. Så det som forsvarsministeren sa, overtudet meg om at vi må begynne å sette kraft nettopp i det som tar lang tid for å kunne bli effektivt, og da synes ikke jeg at denne sum på 6 mill. kr. som var nevnt, er så avskrekkende, hvis man først er klar over at det er vitale deler som i tilfelle blir rammet og at det vil ramme hele vårt samfunnsmaskineri. Nå, jeg har ikke satt meg inn i den plan, og jeg har heller ikke vært i noen forbindelse med industrien og dens menn om dette, det er ikke derfor jeg har reist spørsmålet. Men jeg vil si at første gang jeg ble litt sjokket i denne henseende, det var i september i fjor, da vi hørte at en av Luft-Hansas flygere her fra Oslo gikk over Vamma og gikk ned i høyde på 50—100 meter. Det var da ganske bemerkelsesverdig at de skulle velge denne kurs og gå så lavt. Jeg synes det gav uttrykk for noe som gjør at vi har grunn til å være mistenksomme. En annen ting som har gjort at jeg har måttet tenke på dette, det var et besøk ved Trollhättan i sommer, hvor jeg så at man bygget om hele Trollhättan og la alt som kunne rammes, inn i fjell. Det gir uttrykk for at man iallfall der synes at det er

nødvendig å beskytte slike vitale deler på lang sikt.

Med hensyn til det jeg nevnte om granitt som beskyttelse, så sa jeg at det var noe jeg hadde hørt eller sett i en avis, jeg gir det ikke ut for mere. Men etter hva det er meg fortalt ved konferanse med sakkyndige, er det slett ikke noen umulighet å belegge tak på bygninger med 60 cm. granitt. Det er slett ikke noen forferdelig kostbar affære, men det kan hende det ikke er praktisk, og hvis det ikke er tatt opp i den plan som er lagt fram, så er det vel ikke praktisk. Jeg nevnte det som en forespørsel, og jeg vil si at jeg ble helt forferdet da jeg hørte at det bare var Rjukan som var beskyttet ved luftvernkanoner, jeg trodde virkelig at også de andre, mest betydningsfulle anlegg var beskyttet. En offiser som jeg snakket med i dag, trodde det. Jeg vil da si at noe av det første man må gjøre, det er å skaffe luftvern til beskyttelse av Vamma og Nore, det må kunne gjøres, jeg synes ikke det er forsvarlig ikke å gjøre det så snart som mulig.

Med hensyn til samkjøring er jeg klar over at vi der er sikret på en ganske god måte. Allikevel vil jeg spørre om de samkjøringsledninger vi har, har tilstrekkelig kapasitet. Hvis en eller to av anleggene blir rammet og satt ut av funksjon, er det da stor nok kapasitet over ledningene f. eks. fra Rjukan til at vårt maskineri kan gå? Det er også av de ting som ikke er uoverkommelig å klare, når man bruker noen tid til det. Jeg har virkelig følelsen av at man på dette område ikke har vært så føre var som på så mange andre områder, og jeg vil henstille at man tar det opp til alvorlig overveielse, og at man ikke bare tenker på den øyeblikkelige situasjon her. Erfaringen viser jo at når det blir krig, blir den langvarig, denne gang vil den kanskje vare lenger enn 4 år, og erfaringsmessig får vi slike kriser år etter år, vi må gå ut fra det.

Formannen: Som jeg gjorde oppmerksom på da vi begynte våre forhandlinger i morges, skulle Regjeringen ha forberedende statsråd kl. 1½2, og det var tanken å avbryte da og fortsette igjen i ettermiddag kl. 1½6. Utenriksministeren vil da være til stede under forutsetning av at kommunikeet fra det nordiske ministermøte nå er ferdig redigert og vedtatt, hvilket man vel må gå ut fra.

Jeg takker Regjeringens medlemmer som har vært her, for de opplysninger de har gitt, som for oss alle har vært av meget betydelig interesse.

Møtet hevet kl. 13.25.

1945

Dokument nr. 6

23

Møte i den utvidede utenrikskomité den
den 31 august 1939 kl. 17.30.

Formannen: Vi fortsetter der hvor vi slapp i formiddag. Forsvarsministeren hadde gitt en liten utredning om forswarets stilling, som jo står i nær forbindelse med den utenrikspolitiske stilling i det hele, og det var visstnok et par som ennå ønsket ordet i anledning av forsvarsministerens redegjørelse. Jeg vil selv bare få gjøre ham et spørsmål.

Vi har hørt om luftvernet og de som er inne. Jeg ville da gjerne spørre: Hvorledes er det nå med ammunisjonen til Oslofjordens ytre befestninger, er den levert, og er den til stede, eller befinner den seg fremdeles svevende? Og dernest angående de luftvernkanoner man har fått: Er det riktig det jeg har hørt fra de steder hvor de er satt opp, at man ikke har fått de Boforskanoner man tenkte seg, fordi man var for sent ute med bestillingen, men at de luftvernkanoner man har fått, er utført etter tegning fra Bofors, men levert fra Ungarn og uten å ha den gehalt i stålledigheten og annet som fullt ut svarer til det man hadde ønsket og ventet?

Statsråd Monsen: Til det første spørsmål, ammunisjonen til Oslofjordens befestninger, skal jeg opplyse at det forholder seg så, at noe av den ammunisjon er bestilt og mottatt, og noe av ammunisjonen er bestilt, men ikke ferdig.

Formannen: Er altså noe mottatt?

Statsråd Monsen: Noe av den er mottatt, men hvor meget har jeg ikke i øyeblikket oppgave over.

Med hensyn til luftvernkanonene så tror jeg nok at det kanskje beror på litt av en misforståelse at de kanoner ikke skulle være fullgode. Det er Boforskanoner som var bestilt gjennom Bofors til andre og fabrikkert i Ungarn, og vi kjøpte dem gjennom Bofors. Bofors har både i Ungarn og i Belgia og muligens også andre steder fabrikker som underleverandører av materiell, som er bestilt hos Bofors, og det var tilfelle med disse kanoner. De er mottatt etterat de er prøvd av en kommisjon av norske eksperter, og jeg har ikke hørt annet enn at de er fullt tilfredsstillende som andre Boforskanoner.

Formannen: De som hadde tenkt å si noe, vil kanskje gjerne vente inntil de har hørt utenriksministeren, og jeg vil da be utenriksministeren å gi den meddelelse om den utenrikspolitiske situasjon og muligens om resultatet av drøftelsene på det nordiske minister-

møte og sitt syn på utviklingen, som han finner det riktig å gi her.

Statsråd Koht: Eg kann ikkje segja eg har svært mykje nytt som eg kann fortelja medlemene av nemnda. Mykje står i blada — ja, det står sjølv sagt i blada mykje meir enn det som i røynda er sant — men i det minste har det stått i blada um lag alt det vi har kunna få vita. Serleg må eg nemna at det som i desse dagane skulle vera det viktigaste å ha kjennskap til, brevskiftet millom Hitler og Chamberlain, har vi ingen annan kunnskap um enn den som ein kunne få etter gjetord av det som kann bli sagt rundt um i dei ulike hovudstadene eller i blada, og det er svært tunt og lite. Sjølve det referatet Chamberlain gav i House of Commons, segjer mest ingen ting. Men det var i alle tilfelle bra å sjå at det var lite grann av forhandling, det kunne kanskje føra til eit kvart. Men eg må segja at for min personlege part har eg ikkje havt stor tru på at det skulle føra til noko endelig resultat, fordi for meg såg det ut so at standpunktta på dei tvo sidone var so vidt skilde at det ville vera uråd å finna eit kompromiss som på nokon måte kunne vera eit grunnlag for semje. Vi har då i desse tidene, serskilt i dei siste dagane, i Utanriksdepartementet fått ei lang rekkje med meldingar frå legasjonane våre, der dei fortel um kos dei trur vonene kann vera, eller koss regjeringane serskilt på kvar stad reknar at framtida skal bli. Det er slike meldingar som skifter millom at no ser det ljosare ut, og no ser det myrkare ut. Det er meldingar som sjølv sagt då ikkje gjev noko sers godt grunnlag til å døma um sjølve gangen. Det aller siste som eg har fått — som eg fekk no i den same stunda eg skulle gå i dette møtet — er eit telegram frå sendemannen vår i Berlin, der han telegraferer at i kompetente tyske krinsar reknar dei stillinga i denne stunda for ytarleg kritisk, fårlegare i dag enn ho var i går. I går fekk vi både frå London og frå Bryssel og andre stader meldingar som skulle kunna tyda på at dei såg ljosare på det, regjeringane der. Men eg har for min part, som sagt, ikkje havt noko stor tru på dette. Vi har frå eit par stader, serskilt frå Paris, havt melding um at vestmaktene heldt på å få i stand ei fredleg oppgjerd på den måten at Polen sjølv gav upp motstandet sitt mot at Danzig skulle koma over i det tyske riket. Um dette no skulle vera ei fylgje av at Polen måtte rekna med at dei ikkje kunne få noko slag hjelp, militær eller anna hjelp, frå Russland i ein krig, det veit eg ikkje; men det er vel mogleg — um denne meldinga er heilt sann — at det i til-

felle kunne ha spela inn. Skulle det henda at Polen gav upp det motstandet, so er det klart at det kanskje kunne vera mogleg endå å nå til ei semje, endå dei tyske krava tydeleg har vakse vike for vike og dag for dag. Personleg må eg segja at skulle Polen koma til å bøygja seg for det tyske kravet med omsyn på Danzig, då ville eg ha ynskt at det måtte ha kome for lenge sidan, i den stunda då det endå ikkje var so mykje trugsmål um makt, og i den stund spursmålet um Danzig ikkje var fest så tett i hop med andre tyske krav. Eg trur for so vidt at no kjem eit tilbod frå Polen i det stykket for seint til å berga freden. Eg må då dessverre vedgå at eg framleis ser svært myrkt på den næraste framtid, og eg ser ikkje korleis ein kann få ei semje som fører til fred.

Dette trur eg kann vera det som eg har å segja um mine meiningar um sjølve konfliktssituasjonen ute i Europa. Men ein ting vil eg endå leggja attåt som kanskje er eit faktum. Etter alt det vi har kunna sjå og det vi kann byggje på av dei meldingar vi har fått, skulle det vera heilt visst at Italia ikkje vil gå med i krigen i lag med Tyskland. Det er ein tanke som ein sjølv sagt har kunna ha lenge, fordi vi veit at for 25 år sidan var den italienske politikken bygd på det som dei sjølve kalla den heilage egoismen, og at den gongen gjekk dei ikkje med dei maktene som dei var sambundne med, — so det ville ikkje vera annarleis enn i samsvar med eldre italiensk politikk um landet gjorde like eins denne gongen. or stor verknad so dette kann ha på den tyske politikken, på det landet som Italia er sambunde med, det er ikkje so lett å døma um. Men det ser då ut som Hitler i motsetning til Mussolini har bunde seg sjølv so sterkt til dei krava som har vore uppe på tysk side, so det kann ikkje godt vera nokon tilbakeveg for han; han er nøydd til å tura fram på sin vegg um han ikkje vil misse det grunnlaget han har for styringa si i sjølve Tyskland.

Når dette er mitt syn på den politiske stoda, so skynar då utanriksnemnda godt at det for meg har vore ein naudsynt ting det vi har arbeid med i dei siste tidene her i Noreg, å fyrebu oss på alle moglege måtar på å verja nøytraliteten vår i ein krig som skulle koma. Og det var då eit hovudemne sjølv sagt på det nordiske utanriksminister-møtet som no har vore halde her i går og i dag. Dette møtet var avtala alt for eit par månader sidan då vi endå ikkje stod uppe i slik ein kritisk situasjon som vi har no, og tanken var då at vi skulle ha dette møtet på ein måte som eit regelrett fyrebuingsmøte for forsamlinga i Folkesambandet i september, og

det var då sett upp som fyrste post på saklista for dette møtet alle slag spursmål frå Folkesambandet. Men vi måtte snu på saklista og dryfta aller fyrst det spursmålet som var sett som nr. 2: skandinavisk, nordiske samarbeid for nøytraliteten, både politisk og økonomisk.

Eg trur at det kanskje vil vera rett at eg no aller fyrst les upp den pressemeldinga som no i ettermiddag, for ein hallv time siden, er send ut til pressa, og som då kjem i blada i morgon tidleg, men som blir kunngjort i Kringkastinga alt no kl. 19. Eg skal lesa det heile, jamvel det som ikkje er so serleg viktig no i denne stunda. Pressemeldinga lyder soleis:

«Utenriksministrene fra Danmark, Finland, Norge og Sverige har vært samlet til møte i Oslo 30 og 31 august.

Etter hevdvunnen skikk innledet de sammenkomsten med å sende et hilsmingstelegram til den islandske regjering, og gjenhilsming kom telegrafisk fra førsteminister Hermann Jonasson.

Drøftingene ble åpnet med en utveksling av opplysninger og tanker om den politiske konfliktssituasjon i Europa. I sammenheng hermed gjennomgikk utenriksministrene de spørsmål som vedrører gjennomføringen av en fullkommen nøytralitet for de nordiske land under en mulig europeisk krig, og de tiltak som er gjort i hvert av landene for dette formål. De diskuterte like ens de planer som hittil er utarbeidet for et nordisk økonomisk samarbeid i tilfelle av en større krig ute i verden, og de spørsmål som på dette område først blir å løse.

Både om nøytraliteten og om det økonomiske samarbeid rådde det på møtet full samstemmighet i samsvar med tidligere erklæringer, og utenriksministrene var enig om nødvendigheten av å holde fram med arbeidet for således å styrke landenes evne til å holde seg utenfor krig. De håpet fremdeles på en fredelig løsning av de brennende spørsmål i Europa, og har tillit til at partene vil respektere de nordiske lands nøytralitet, hvis en stormaktskrig tross alt skulle komme.

Utenriksministrene drøftet deretter de spørsmål som skal fram eller kan komme til å bli reist på den forestående forsamling i Folkesambandet. De var enige om å søke Folkesambandets virksomhet opprettholdt i den utstrekning det er mulig, og om å samrå seg med hverandre om sin stilling til alle de enkelte saker.»

Um sjølve dette møtet vil eg aller fyrst få nemna det som medlemene av nemnda veit, at det opphavleg var kalla i hop til Oslo til 29 august og vart avdrygt ein dag. Det var

for di at kvelden i fyrevege, soleis kvelden 28 august, rekna dei mange stader med at då var det den kritiske stunda, det var då det britiske svaret, svaret fra Chamberlain, ville koma til Hitler i Berlin. Det var mange i det minste som då tenkte seg at det svaret ville vera soleis at Hitler same kvelden eller same natta ville slå til og senda tysk hermaht til Danzig. Det var grunnen til at møtet den dagen vart avlyst. Men då det viste seg at dei som hadde rekna med at det ikkje skulle koma ei slik krise den kvelden — og til dei hørde eg for min part — fekk rett, so fekk eg straks morgonen etter avgjort at vi skulle ha møte neste dag, soleis i går og i dag.

M.
Fyre dette møtet hadde det hendt at den tyske regjeringa hadde gjeve ei fråsegn til ymse regjeringar i grannelanda um at Tyskland ville respektera nøytraliteten for desse landa. Den fråsegna vart aller sist gjeven i København for Danmark no sundag. Til denne fråsegna um respekt for nøytraliteten var det lagt det vilkåret at andre statar gjorde det same, og at landet sjølv ikkje gjorde noko som var unøytralt. Slik fråsegn er ikkje gjeven til Noreg, Sverige eller Finland av grunnar som ligg klårt i dagen. Det er fråsegner som berre er gjevne til granneland til Tyskland. Men for oss alle var det då ei grei sak at det var nøytraliteten det gjaldt um å halda uppe, og at det fyrste vi måtte rådleggja um var korleis denne nøytraliteten skulle bli forkynt og halden ved lag. Der har vi alt frå i fjor vedtak um sams nøytralitetsreglar for alle dei nordiske landa, vedtekne her i landet i ei kongeleg kunngjering frå mai i fjor, so um dette spørsmålet var det då semje på fyrehand. Men eg kann leggja attåt at vi hadde no i siste vinter eller siste vår fått ei fyreteljing frå den britiske regjeringa med innkast mot ei heil rekkje med punkt i desse nøytralitetsreglane. Dessa britiske innkasta har so etterpå vore dryfte av dei serskilt sakkunnige i alle dei nordiske landa, og nett no for nokre dagar sidan har vi havt svar ferdig frå alle land, svar som heilt igjennom er i samhøve med einannan, der vi i sume punkt peikar på at den tolkinga som den britiske regjeringa har spurt etter, er rett, soleis at der kann det ikkje vera noko innkast frå britisk side, og dei reelle innkast som er komne, blir vist tilbake med grunnar som eg for min part vil tru skal bli godkjende i Storbritannia og. Eg trur at i sume tilfelle byggjer desse innkasta på mistydingar, for dei nøytralitetsreglane som er sette upp, byggjer på godkjend folkerett med presedens nær sagt i kvart einaste tilfelle. Desse reglane står då ved lag. Det er berre Noreg som for so vidt formelt alt har gjort vedtak um

dei. I dei andre landa, der dei statsrettslege vilkåra ligg noko annarleis, ligg dei ferdige, soleis at dei blir ikkje formelt vedtekne fyrr same dagen nøytraliteten blir kunngjord. Men det er berre eit formsspørsmål, det står likt med dette i alle land, for hjå oss blir heller ikkje desse reglane, um dei er vedtekne, sette ut i livet fyrr det er tale um krig og nøytralitet.

Men det aller fyrste som må bli gjort, er sjølvsagt å ferda ut sjølve kunngjeringa um nøytraliteten. Ho har òg vore dryft millom dei sakkunniga i alle dei nordiske landa, og vi har der former liggjande ferdige som er heilt like for alle landa, og som går ut på at kvart land for seg vil gjennomføra ein fullkommen nøytralitet i den krigen som i tilfelle bryt ut, og då med tilvising til nøytralitetsreglane.

Men når det gjeld desse nøytralitetsreglane, er det eit einskilt spørsmål som ikkje har vore avgjort, men som Forsvarsdepartementet serskilt har bede um å få avgjort i tide, soleis at i den stunda vi set nøytralitetsreglane ut i livet, skal det ikkje vera noko tvils-mål. Det er spørsmålet um kor langt ut ein skal hevda nøytraliteten utanfor sjølve landet, ute i havet. Nemnda hugsar at under den fyrre verdskrigen kunngjorde Noreg, likeeins som Sverige, at vi hadde ei territorialgrense på 4 nautiske mil utanfor land; men faktisk vart ikkje nøytraliteten hevda lenger enn tri mil ut. Marineskutone våre hadde ordre um å ikkje hevda nøytraliteten lenger enn dit. Det skapte soleis ei viss indre motsegjing millom teori og praksis. Det er denne motsegjinga som marinen serskilt har ynskt å få burt, og dei har vendt seg til Utanriksdepartementet um det. Dessutan har marinen vendt seg til den serskilt sakkunnige i desse spørsmåla, som har vore nytta som sakkunnig gjennom lengre tid, kommandørkaptein Meyer, og han har gjeve ei lengre utgreiing um dette spørsmålet. Eg treng ikkje gå gjennom alt det han har skrive der; men hovudtanken er den at det kunne bli fårleg for Noreg um vi under ein krig ville freiste på å hevda ein nøytralitet som gjekk lenger ut enn baa dei krigførande partane ville godkjenna. Og skulle vi samstundes freista å halda uppe teorien vår um at vi hadde ei sjøgrense som låg lengre ute, då kunne vi ha den risikoen at ein av partane sa, at når vi ikkje hevda nøytraliteten der ute på det stykket millom tri og fire mil, so braut vi dermed våre egne nøytralitetsplikter, og vi kunne koma i ei fårleg stilling då. Det er dette som er hovudsaken i det framlegget som so kom fra kommandørkaptein Meyer, at vi skulle ved ein kongeleg resolu-

sjon slå fast i instruksjonen for marineskipa våre, at dei under ein krig som kom på, ikkje skulle hevda nøytraliteten lenger ut enn til trimilsgrensa. Vi har sjølv sagt serleg i Utanriksdepartementet havt i tanken um slikt eit standpunkt på nokon måte kunne bli til skade for det prinsipielle standpunktet som Noreg elles har halde uppe. Vi har kome til den endskapan at det treng det ikkje vera. Gjennom den resolusjonen som vi tok i 1935 um fiskegrensa nordpå, har vi slege fast at vi skil millom ulike slag grenser for sjøterritoriet. Det same gjeld for tolluppsynet. Der òg held vi uppe andre grenser for sjøterritoriet. Reint prinsipielt er det soleis ingen ting i vegen for at vi kann halda uppe trimilsgrensa for nøytralitet i krig, og like fullt stå fast på vårt krav um firemilsgrensa for fisket. Men dessutan har vi meint at skulle ein vera so å segja heilt trygg på den måten, måtte ein resolusjon um dette å hevda nøytraliteten berre innanfor ei trimilsgrense vera soleis forma at det berre gjaldt for den krigen som no kann koma, soleis at ein på den måten heldt seg til handa å gå tilbake til prinsippet sidan. På ein måte er det soleis det same som det vi hadde under den fyrre krigen, da vi faktisk, som eg sa, berre hevda nøytraliteten ut til trimilsgrensa. Det ligg no ferdig i Utanriksdepartementet eit fyrelegg til Kongen um dette, soleis at den dagen vi vart nøydd til å kunngjera nøytraliteten vår, kunne vi med det same ferda ut ein slik resolusjon um kor langt ut nøytralitetsgrensa vår skulle hevdast i krig.

Dette spørsmålet vart då umtala på det nordiske utanriksministermøtet i går, og serskilt den svenske regjeringa beit merke i dette og skulle dryfta det same spørsmålet heime hos seg. Danmark har på fyrehand slege fast trimilsgrensa for nøytralitetshevdning, og for Finnland gjeld same regelen, so det er i tilfelle berre Sverige som kunne ha bruk for å taka det same standpunktet som Noreg, og eg for min part trur at Sverige kjem til å gjera det; for i ein krig som no ville koma, med dei vilkår som vi i det minste no ser at krigen ville koma under, ville den svenske vestkysten vera mykje viktigare å verja enn han var i den fyrre krigen. Dei reknar med i Sverige og Finnland at det ikkje vil bli nemnande krigføring i Østersjøen.

Med dette har eg nemnt dei viktigaste spørsmåla som gjeld sjølv nøytraliteten vår. Dei andre spørsmåla som so vart dryfta på utanriksministermøtet, gjaldt heile det økonomiske samarbeidet, og der kunne vi då slå fast at vi har dei organ som vi treng for dette samarbeidet. Nye organ må sjølv sagt bli skapt under ein krig, nye administrative

organ i staden for dei konsultative organ som vi har i fyrevege, men vi har eit godt grunnlag for det økonomiske samarbeidet lagt alt no. Det kunne vi slå fast. Og det som vi då måtte dryfta, var spørsmål som vi kvar for oss måtte taka heim til regjeringane våre. Det gjeld serskilt spørsmålet um dei utførselsforboda som er ferda ut i dei tri nordiske landa, Noreg, Danmark og Sverige, — Finnland har enno ikkje ferda ut noko slikt utførselsforbod. Det gjeld då eit slikt spørsmål som malmutførsel og korleis ein skal taka det. Det vart på utanriksministermøtet berre nemnt som eit spørsmål, og ein nemnde dei grunnane som kunne tala både for og imot å taka jarnmalmen med i eit utførselsforbod no med det same eller ikkje. Det kann vera grunnar både for og imot. Det er detta uvisse, at ein ikkje veit korleis dei viktigaste krigførande maktene ville koma til å stella seg i dette spørsmålet, og um ein stod sterkast um ein hadde utførselsforbod på fyrehand, eller um ein fyrst skulle taka det etter ei dryfting med dei krigførande.

Eg trur at eg med dette har sagt det som for min part og for det som vedkjem mitt departement, kann vera å segja um den politiske stillinga no, og um det som vi her i Noreg har å arbeida med for nøytraliteten vår. Eg vil berre streka under det som er nemnt i denne pressemeldinga frå utanriksministermøtet, at det er inga usemje på nokon kant um den ting at i ein slik stormaktskonflikt som den som no kjem, der er ingen annan politikk mogleg for landa våre enn den å vera nøytral. Vi dryfte millom oss, ikkje svært mykje, men likevel lite grann, spørsmålet um vonene for å halda uppe nøytraliteten, og der var vi alle samde um at dei vonene ikkje var so ringe. Vi meinte at i visse spørsmål, i visse umsyn i det minste, stod vi mykje betre no enn vi stod i 1914. Vi ville få eit hardare økonomisk press, men vi stod betre budd økonomisk. Og reint militært ville fåren ikkje vera so stor som i 1914—1918. Ein fåre er det sjølv sagt alltid, vi kann aldri kjenna oss heilt trygge, men vonene for nøytraliteten vår skulle etter det som alle utanriksministrane meinte, vera vel so gode no som dei var i den fyrre krigen.

Formannen: Jeg takker utenriksministeren for hans redegjørelse. — Hva angår det spørsmål, som jo utenrikskomiteen har drøftet gjentatte ganger tidligere, om grensen for nøytralitetshevdelsen, er jeg, som jeg også sa i formiddag, ganske enig i at man utferdiger nøytralitetsregler om en 3-milsgrense. Det vil dermed intet kunne forspilles med

hensyn til Norges hevdelse av andre grenser under andre forhold. Allerede under krigen i 1914—1918 avgav den engelske regjering en note, nemlig den 28 oktober 1916, som er gjengitt i dok. nr. 17 den gang, hvor den engelske regjering uttaler at Hans Majestets regjering er villig til og forplikter seg til ikke å anføre noen sådan avgjørelse om 3 mil for nøytralitetsgrensen, som svekkende noe som helst norsk krav i forbindelse med fiskerirettigheter. Og både England og Tyskland uttalte like overfor Sverige i 1914 at de var villige til å respektere Sveriges 4-milsgrense, — Tyskland under forutsetning av at de andre makter gjorde det, og England vice versa. I praksis viste det seg at Sverige ikke kunne opprettholde 4-milsgrensen, de hadde nok av friksjoner på 3-milsgrensen, så i den offisielle utredning som dr. Gihl utarbeidet, og som ble publisert til kodifikasjonskonferansen i 1930, uttaler han også åpent at av praktiske grunner oppgav Sverige å hevde en videre nøytralitetsgrense enn den de krigførende makter respekterte. Og jeg skulle anta at etter de drøftelser vi har hatt om dette i utenrikskomiteen tidligere, er dette en samstemmig oppfatning. Vi var jo meget sterkt inne på det da innstillingen ble avgitt i anledning av kunngjøringen om grensen fra Skomvær opp til russegrensen.

Hva angår de engelske reservasjoner like overfor nøytralitetsreglene, så er det jo umulig å ha noen mening om dem når man ikke har sett dem, men jeg tror at medlemmene av komiteen ville være takknemlige hvis de senere kunne få anledning til å gjøre seg bekjent med de engelske reservasjoner og med den norske regjeringens svar, som altså ble avgitt i samsvar med de andre stater. Det er naturligvis beroligende i noen grad å høre at utenriksministrene er av den oppfatning at faren for nøytralitetskrenkelse er mindre nå enn den var i 1914, — jeg tror ikke at det er noen alminnelig internasjonal oppfatning. Det er naturligvis for en stor del rene gisninger, og det som vil kunne bli bestemmende her, er jo Russlands holdning, som ingen vet noe om. De telegrammer som stod i dag fra Berlin og delvis fra Tass, om den sterke russiske troppekonsentrasjon langs Polens grense, kan muligens utlegges i den retning at Russland akter å opptre aktivt og være med å ta den del av byttet man kan få. Polens deling har jo vært diskutert meget likefrem. Men i den franske presse stod det, særlig i «Figaro» under drøftelsene av militærpakten mellom England og Frankrike og Russland, at en av de ting som hadde voldt vanskeligheter, var Russlands krav om å få frie hender ved Nordhavet og på Isiri hav-

ner, få frie hender i Finnland og eventuelt i Nord-Norge. Jeg har ikke sett det har stått mer enn en gang, og det har ikke vært berørt noe videre andre steder, men det peker på noe som når som helst kan bli realitet. Vi er jo ikke selv herre over når og hvor vår nøytralitet eventuelt vil kunne bli krenket.

Det ble drøftet litt i formiddag spørsmålet om bombeangrep på Norge, det var særlig hr. Sundby som var inne på det. Jeg må bekjenne at jeg for min del har vanskelig for å tenke meg at det kunne være noe primært formål for noen krigførende å slippe noen bomber på våre kraftstasjoner eller være andre anlegg. Hr. Sundby mente muligheten kunne oppstå på et tidspunkt da man begynte å bli desperate. Det er jo naturligvis avhengig av en vurdering av konjunktorene. Personlig er jeg av den oppfatning at etter forholdene kort tid vil det ikke være tyske fly utenfor Tysklands grenser, og det vil heller ikke være tyske marinefartøyer over havets overflate. Den enorme overlegenhet de allierte har i luften, i forbindelse med den kolossale bensinmangel i Tyskland, gjør det ytterst usannsynlig at man derfra vil kunne gjøre svært meget. Jeg tror at de alliertes oppfatning er den at der i Tyskland i dag, hvis de har det antall flyvemaskiner som de selv oppgir, ikke finnes olje til mer enn ett tokt for dem alle til London eller Paris og tilbake. Dertil svarte en tysk stabsoffiser forleden: det vil også være tilstrekkelig. Det er mulig det er en feilvurdering av forholdene.

Jeg tror ikke det vil gå slik at vi vil være mere utsatt etter en lang tid. Jeg tror at faren denne gang ligger i den eller første tid. Og det forsvarsministeren uttalte i formiddag om de mange fly utenfor vår kyst, det viser i hvert fall en viss gjensidig mistillit hos de to maktgrupper, en viss angst for at den annen part skal forsøke å gjøre et kupp. Men alt slikt er naturligvis gisninger. Når jeg nevner det, er det fordi jeg mener det ville være riktig at de nordiske land går et skritt videre enn de har gjort, nemlig at de søker å bli enige om hvorledes de skal stille seg i et givet tilfelle. For ingen selvstendig stat er det et fyllestgjørende standpunkt at en utenforstående makt skal avgjøre til hvilken side man vil slutte seg. En krenkelse av vår nøytralitet fra den ene parts side må ikke drive oss til betingelsesløst derved å stille oss på den annen parts side. Blir man nødt til å gjøre visse skritt, synes jeg man bør ha overveid dem meget nøye, og selv være klar til å treffe sin bestemmelse. Nå mente utenriksministeren at stillingen var meget mørk i øyeklikket, og det er jo ingen av oss her som sitter inne med det samme materiale til å be-

dømme det som utenriksministeren. Jeg har ingen tvil om at han har rett, at stillingen er meget mørk i øyeblikket. Det er også naturlig at det er en rekke ennogså meget vidtrekkende spørsmål som han ikke ønsker å drøfte eller samrå seg om før man ser litt mere avklart hvorledes det vil arte seg i den aller første tid, hvis det hender noe. Vi håper naturligvis alle at utviklingen må gå slik at det ikke hender noe; men det er jo ingen gitt å vite noe. De forbereder seg jo meget sterkt i dag, og i morgen evakuerer London alle skolebarn og fordeler dem utover landet. Det er et typisk vidnesbyrd om at de mener det foreligger en viss risiko for overfall i den aller nærmeste tid. Jeg synes iallfall det er betryggende å vite at de nordiske utenriksministre på et tidspunkt som dette har samrådd seg, og at det er så stor innbyrdes fortrolighet som det er, og at det også er en innbyrdes vilje til å hjelpe hverandre med de forsyninger av forskjellig art som det kan være tale om. Man har jo inntrykk av at der i Finnland har vært en meget sterk engstelse. Jeg vet ikke om det er kommet til uttrykk her. Ålandsøyspørsmålet er jo også svevende, har vært svevende, fordi Russland mente at Tyskland ville forsøke å befeste Ålandsøyene, og fordi Tyskland mente at Russland ville forsøke å befeste dem. Spørsmålet svever enda, og skulle Russland opptre aktivt, vil jo begivenhetene kunne få en utvikling hvis rekkevidde vi ikke kan overskue. Skjer ikke det, er det naturligvis riktig at noen særlige krigsoperasjoner i Østersjøen blir det formodentlig ikke tale om, og da vil hverken Ålandsøyspørsmålet eller de andre vanskeligheter komme til å fremby seg. Men jeg synes ikke vi kan lukke våre øyne for at utviklingen kan ta en slik retning at det ikke blir Norge, men Finnland, eller eventuelt Sverige, som får det første og sterkeste press når det gjelder å bevare nøytraliteten, uten at naturligvis noen av oss på forhånd kan vite noe om hvorledes konjunkturerne vil bli. Jeg tror det er riktig at vi er klar over at det kan oppstå meget alvorlige spørsmål. Å drøfte dem på forhånd for de ikke spesielt sakkyndige er naturligvis ganske fruktesløst, men jeg tror ikke at vi skal lukke våre øyne ganske for dem.

Jeg vet ikke om den virksomhet på vår kyst som forsvarsministeren gav meddelelse om i formiddag, har ført til noen art av henvendelse fra noen av maktenes side. Det står jo så uendelig meget i avisene. Det var meget interessant, det som ble opplyst her i formiddag om at de telegrammer som ble sendt ut fra København om engelske krigsskip, i virkeligheten dekket over at det var tyske krigs-

skip som opererte i det avsnitt bortover mot Skagerak. Jeg vil gjerne spørre: Er det kommet noen henvendelser fra England i anledning av tysk opptreden, eller fra tysk side i anledning av engelske fly, eller iakttar de den brødefulle taushet som kunne være naturlig for begge regjeringer?

Statsråd Koht: Skal eg svara på det spørsmålet med ein gong, so får eg segja at det er den merkelege tingen at korkje den tyske eller den britiske ministeren har synt seg i Utenriksdepartementet på lange tider.

Joh. Ludw. Mowinkel: Også vi som bare kan følge med i pressen eller i radiotjenesten fra forskjellige kanter, må jo ha en viss følelse av at stillingen er meget alvorlig, og jeg ble litt overrasket over at «Dagbladet» i aften sier at jeg har avgitt en beroligende meddelelse, men det lar seg jo ikke så godt dementere heller. Nå, hva det angår, så er det naturligvis et visst håp i at forhandlingene trekker så lenge ut, og man har jo derav en viss følelse av at Hitler også er blitt noe betenkelig, og kanskje vokser hans betenkelighet hvis det virkelig forholder seg slik som utenriksministeren sa, at Italia springer av. For det vil utvilsomt bli et veldig moralsk og politisk nederlag for ham. Men på den annen side er jeg ikke så sikker på at det militært betyr så meget. Jeg har tvertimot gjort meg den betraktning jeg for min del, at det nok kunne hende, hvis virkelig Italia erklarte seg nøytralt, at vestmaktene da ville forlange at Italia skulle ta parti for eller mot, for å unngå det spill som det drev forrige gang, og fordi den militære situasjon med Tysklands veldige befestninger på vestfronten og Polens isolerte stilling kanskje er slik at det eneste øyeblikkelige håp for militær fremgang vestmaktene kan ha, nettopp er Italia, mens Italia nøytralt betyr en reserve med en stor hær og en sterk flåte beredt uten krigens lidelser, ferdig til å gripe inn når det passer det. Nå, dette her er jo kanne-støperier, hverken mer eller mindre, men vi snakker jo åpent her og under full diskresjon, så det er betraktninger som jeg ikke har kunnet skjule for meg selv.

Hva nå dette spørsmål om grensen angår, vil jeg spørre om det ikke forrige gang ble forholdt slik, at vi i virkeligheten hevdet en 4-milsgrense formelt, men underhånden gav våre vaktskip beskjed om at de mellom 4 og 3 mil skulle innskrenke seg til å gjøre den krenkende part oppmerksom på at den var innenfor norsk territorium, mens de i det øyeblikk krenkelsen fant sted innenfor 3-milsgrensen skulle gripe aktivt inn. Det fore-

svever meg at det var den fremgangsmåte vi den gang anvendte, nettopp for derved å markere for all fremtid at vi holder på en 4-milsgrense.

Så er det et annet spørsmål i forbindelse med sjøgrensen. Det er: Hva slags 3-milsgrense er det vi skal hevde i en kommende krig? Jeg går ut fra at det er 3-milsgrensen med de lange grunnlinjer overensstemmende med resolusjonen, idet det blir resolusjonens linjer, inndratt en mil, som blir vår nøytralitetsgrense, vår militære grense. Dette er et spørsmål fra min side.

Det var en annen ting utenriksministeren var inne på, og det var forholdet med malmeksporten. I formiddag ble dette spørsmål nok så inngående drøftet, og jeg kan godt forstå at det også i utenriksministermøtet har vært drøftet spørsmålet til malmen, som jo spiller en veldig rolle for Sverige særlig, og visstnok der ligger slik an at det blir ganske umulig for Sverige å gi etter for et vestmakttrykk om å innstille malmeksporten til Tyskland, så meget mere som jo Tyskland behersker Østersjøen nå i sterkere grad enn noensinne etter at Russland har stilt seg på sentralmaktens side. Men desto mer melder spørsmålet seg i grunnen for oss, når vi ser det i den sammenheng vi så det i formiddag, og som jeg vil gjenta, fordi utenriksministeren ikke var til stede. Det gjaldt den forskjell vi hadde gjort i våre eksportforbud mellom de varer som krigspolitisk interesserer sentralmaktene og de varer som krigspolitisk interesserer vestmaktene. For hele den elektrokjemiske industris produksjon, som jo for en meget stor del er en produksjon som kommer våpen- eller ammunisjonsproduksjonen til nytte, er det nedlagt et absolutt eksportforbud, som visstnok kan løses gjennom lisenser. Men spørsmålet er da rent utenrikspolitisk om ikke dette kanskje vil vanskeliggjøre vår stilling også når det gjelder malmen, i det øyeblikk England da kan påberope seg at vi allerede før krigen inntrådte, har nedlagt eksportforbud overfor denne store produksjon, som ikke alene interesserer dem, men som de er sterkt økonomisk delaktig i, fordi de både selger råvarer for produksjonen til oss og har veldige kapitalinvesteringer nettopp i denne produksjon — om det ikke lett vil kunne føre til at vestmaktene med en viss rett sier: Vær så vennlig å stoppe malmeksporten, eller la også den være gjenstand for det samme lisenssystem. Jeg mener etter alt hva jeg har hørt — og min oppfatning på dette område er i virkeligheten ikke blitt svekket ved den debatt som ble ført i formiddag — at enten fikk man la begge disse to store grupper være på frilisten

eller ingen. Jeg tror at kanskje det første hadde vært det retteste, at på den måte Regjeringen ikke hadde skredet inn før stillingen ble akutt; for saken er at alle disse produktene fra den elektrokjemiske industri er det rikelig av; eksportforbudet innføres ikke for å dekke vårt eget behov, for det er mer enn nok til å tilgodese både Norges og Sveriges behov; det gjøres ikke for å hindre at andre fikk varene, mens vi selv ble stående blanke. Det er en fordel, mener jeg, at Regjeringen holder seg litt mer i bakgrunnen hva angår disse interesser, som kan spille så sterkt inn hvor det gjelder hevdelsen av vår nøytralitet, og først skrider inn når det blir helt nødvendig. At det blir nødvendig, er meget sannsynlig. Men på disse områder hvor nøytraliteten så lett kan berøres, tror jeg det er klokt at Regjeringen holder seg litt tilbake. Nå er altså forholdet blitt at hele den ene gruppe, malmen og det som hører inn under den kategori, er fri, mens alle de elektrokjemiske produkter er bundet. Vi snakket med handelsministeren om dette, og han sa både høyt og underhånden at vi kunne være ganske rolige, det skulle ikke bli noen praktiske vanskeligheter. Men rent teoretisk er dette gjort, og har utvilsomt vakt oppmerksomhet innenfor vestmaktens grenser. Vel, det var dette jeg hadde å si.

Hva formannens betraktninger om Russlands eventuelle nøytralitet angår, så er det som formannen selv var inne på, meget vanskelig for øyeblikket å diskutere hvor et nøytralitetsbrudd vil komme fra, og det er meget vanskelig i det hele tatt på det nåværende tidspunkt å drøfte og ennå mere å bli enig med de nordiske øvrige makter om hvorledes vi skal opptre i tilfelle av et eklatant nøytralitetsbrudd. Det tror jeg virkelig er et spørsmål som godt kan avgjøres forinnen bruddet skjer.

Formannen: Jeg vil angående dette spørsmål om sjøgrensen, eller rettere sagt nøytralitetsgrensen, gjøre oppmerksom på at det er riktig som hr. Mowinkel sa, at i krigens begynnelse hadde marinen instruks om at mellom 3 og 4 mil skulle den nøye seg med å protestere uten anvendelse av maktmidler, og annerheten hadde som et resultat derav det inntrykk at marinen absolutt ikke gjorde sin plikt. Men etter «Thorunn»-saken, som kom opp i 1917, offentliggjorde den norske og den tyske regjering i fellesskap en erklæring hvorav det fremgikk med all mulig evidens at den norske regjering ikke opprettholdt mer enn 3-milsgrense. Og i en priserettssak i England — om dampskipet «Løkken», tror jeg det var —, det står i dokument nr. 17 —

Sven N.

uttalte den norske regjering at den var enig med den britiske regjering i, at det dreide seg om, var å slå fast om oppbringelsen hadde funnet sted utenfor eller innenfor 3-milsgrensen, så det var helt evident for alle at vi hadde oppgitt 4-milsprinsippet for hevdelse av nøytraliteten. Og nettopp derfor tror jeg det standpunkt som man nå er kommet til, er riktig; jeg tror det er sterkere og bedre.

Hva angår spørsmålet om grunnlinjer og beregningen av de tre mil, tror jeg det er klokt å si minst mulig om det offentlig. Det viste seg sist at hver eneste dommer i priserettsaker hadde en annen oppfatning enn andre dommere. Tyskland hevdet i «Thorunn»-saken at grensen skulle slås ved sirkelbuen; men Tyskland hadde en priseretts-sak med Holland, hvor det aksepterte det hollandske prinsipp om grunnlinjene, og hvor det aksepterte de 10 mils grunnlinjer etter Nordsjøkonvensjonen. Og vi hadde priseretts-saker i England, særlig gjaldt det saker utenfor de engelske bukter, hvor det til dels ble brukt meget lange grunnlinjer fra engelsk side. Men jeg tror ikke at det til å begynne med er noe særlig nødvendig å gjøre oppmerksom på det og gå i detaljer, for det som er prinsippspørsmålet, er naturligvis 3 eller 4-mils belte. Det annet kan komme opp i det enkelte tilfelle og være gjenstand for rettsforhandlinger.

Joh. Ludw. Mowinckel: Men oppsynet —?

Formannen: Ja, oppsynet må ha beskjed selvfølgelig; og jeg vil si at oppsynet, eller våre myndigheter, må jo der gå ut fra den hovedbetraktning, at uten de lange grunnlinjer som vi har hevdet, vil vår led være avbrutt på flere meget viktige punkter. Det gjelder både nordpå ved Folla, og det gjelder sørpå som utenfor Anesira. Det var jo nettopp det samme som var avgjørende for Sverige, når det hevdet de lange grunnlinjer, og da Svea Hovrett hadde fastslått at det var legitimt at det svenske oppsyn var skredet inn mot tyske fartøyer som hadde vært innenfor de lange grunnlinjer de hadde utenfor Loholmsbukten og den andre bukten i Halland, aksepterte Tyskland det uten protest. Men naturligvis er det vanskelig, og det krever forsiktighet og diskresjon. Det eksisterer ikke noe internasjonalt prinsipp som man kan bygge på, så hver stat må gå ut fra sitt eget. Frankrike anerkjente i 1914 uttrykkelig det norske syn, det hadde det forsvarende allerede gjort i 1870, så der har vi et aktivum å bygge på.

X Sven Nielsen: Jeg har med megen interesse hørt på de utredninger som er gitt av Regjeringens medlemmer og de andre som har deltatt i debatten. Jeg håper at de beroligende ord som statsministeren har gitt både gjennom kringkastingen og gjennom pressen, vil ha sin virkning, og jeg er helt enig med ham i at unødig nervøsitet og panikk er bare av det onde, selv om man, slik som også statsministeren sa, er på det rene med at det har sett ut og ser ut som om en storkrig kan bryte ut når som helst. Og under trykket av denne situasjon er det at Regjeringen har tatt de forholdsregler den har tatt, for å skaffe oss etter våre forhold rimelige forsyninger, om en krig skulle bryte ut mellom andre land. Det er foranstaltninger som vi alle er enige i. Vi er alle på det rene med at det må gjøres alt hva det kan gjøres for ikke bare å sikre landet mat, men å holde vårt arbeidsliv oppe, og Regjeringen vil sikkerlig ikke få noen bebreidelse av Stortinget om den til det øyemed skulle bruke mer enn det hittil er bevilget.

Men selv om vi skulle få en langvarig krig, som tærer så meget på våre forsyninger at vi får streng rasjonering, og vårt arbeidsliv blir hemmet, ja selv om det blir på grensen av nød i landet, så vil jeg si at vi slipper allikevel billig fra det, hvis vi kan unngå å komme med i krigen. Det er allikevel for ting å regne å måtte unnvære i noen grad det vi er vant til, mot de redsler en krig fører med seg. Derfor mener jeg for min del, at det som det først og fremst gjelder, det som er hovedsaken, er å stille oss slik at vi kan unngå å bli drøtt aktivt inn i krigen. Vi vet jo at med våpenmakt kan vi ikke makte det, hvis en stormakt virkelig vil krenke vår nøytralitet og ser sin fordel i det. Men vi vet også, og det har ikke vakt motsigelse på noe sakkyndig hold, at chansene for å holde oss utenfor er større jo bedre militært beredt vi er. Vi er, som jeg sa, alle glad over de forholdsregler som er truffet for å sikre oss forsyninger, men vår militære beredskap er — innenfor disse 4 vegger kan jeg vel si det — sørgelig slett. Det var ikke noe oppmuntrende å høre forsvarsministerens utredning, og det er ikke noe oppmuntrende å arbeide med disse ting. Jeg har selv siden jeg forlot Stortinget praktisk talt til nå vært leder av en rekruttskole på et av de steder som vi regner for å kunne bli svært utsatt. Jeg tør si at hver eneste øvelse med min bataljon hadde som forutsetning å avslå et landgangsforsøk. Når alvoret er så nære innpå en som i den situasjon vi i dag befinner oss i, så er det trist å tenke på å skulle sende norsk ungdom ut i krig i den forfatning vårt

Hans

B!
M
M
M
M
M

militære forsvar i dag befinner seg i. Vi har ting som er gode, vi har glimrende mitraljøser, vi har et grunnlag for å kunne få et virkelig forsvar. Og med de prøver vi har gjort i år, med rokering av tropper fra den ene kant til den andre — og nå disponerer man iallfall i krig så mange motorkjøretøyer at det går fort — så tror jeg for min del at vi skulle ha gode chanser for å avslå selv et overmektig landgangsforsøk, hvis vi bare hadde våpen, og vi kan være sikre på at hadde vi effektive våpen, vil også stormakene få vite at vi har dem, og de vil da også vite hvor vanskelig det vil være å foreta landgang.

Nå, dette er kanskje litt utenom. Hr. Hambrø nevnte — og det kan jeg være enig i — at det er vel lite tenkelig at vi sådan videre ville bli overfalt med bombeangrep på våre vannkraftanlegg. Men kommer vi først ut i den situasjon at vi blir dratt inn i en krig, så tror jeg våre vannkraftanlegg er noe av det første man vil kaste seg over. De begynner nå å spille en så stor rolle i hele vårt arbeidsliv, at en fiende nok vil være oppmerksom på at han der vil kunne lamme oss ganske betydelig. Den ærede forsvarsminister nevnte at et forsvar av våre vannkraftanlegg som av de sakkyndige var ansett for å være effektivt, skulle koste i anskaffelse ca. 6 millioner kroner. Jeg synes det var en meget beskjeden sum, hvis det virkelig er et effektivt forsvar. Jeg er jo oppmerksom på at det å holde det også vil koste mange penger; men selvom det skal koste — la oss si det dobbelte, er det allikevel billig sloppet hvis det virkelig hjelper. Men saken er at vi ikke er vant til å se den situasjon i øynene at vi kan komme i krig. For da må vi bruke ganske andre beløp hvis vi mener det alvorlig med et nøytralitetsvern. Den stat i Europa hvis nøytralitet er best garantert av alle naboer, er vel Sveits. Sveits benytter i de senere år etter de oppgaver jeg har sett, 45 pst. av sitt statsbudsjett til militære foranstaltninger. Det ville hos oss svare til noe sådant som mellom 250 og 300 millioner kroner. Jeg mener ikke at vi skulle bruke et slikt beløp; men jeg nevner det bare for å vise hvordan de vurderer dette spørsmål som føler faren inn på seg.

Jeg skal så visst ikke male en viss mann på veggen; jeg er så langt fra pessimist, jeg ser selv i den nåværende situasjon nokså optimistisk på situasjonen, for jeg har så forferdelig vanskelig for å tro at man virkelig slipper en krig løs. Men intet kan overraske oss lenger. Vi vil erklære oss absolutt nøytrale, det er vel og bra nok, det er alle sammen enig om. Men i denne situasjon er det

omtrent som når man kjører i bil på en landevei: man kan selv være så forsiktig som man vil, men kommer det en råkjører mot en, så nytter det jo ikke hvor forsiktig man er. Det samme er tilfellet statene imellom; vi kan bli tvunget inn i en krig selvom vi tviholder på at vi vil være nøytrale, og da dukker det spørsmål opp som formannen nevnte i sitt siste innlegg, og som jeg synes det er forbausende ikke har vært drøftet i utenrikskomiteen tidligere, det er: hvor skal vi stille oss hvis den situasjon inntreffer? Det er farlig å drøfte det for en stat som erklærer seg absolutt nøytral, og det er kanskje farlig å drøfte det selv innen denne forsamling; selv om vi er i lukket møte innenfor 4 vegger, er det visst farlig.

Formannen: Veggene's antall er usikkert.

Sven Nielsen: Ja, det er usikkert, — la gå med det; men der er jeg så helt enig med formannen i at vi må på forhånd ha gjort oss opp vår mening om hvorledes vi vil stille oss, og ikke la tilfeldighetene avgjøre hvor vi går hen. Det vil jo være den største ulykke som kunne ramme vårt folk, hvis først ulykken var ute, om vi skulle bli skjøvet over på den gale siden.

Statsråd Koht: Det var berre eit par små merknader eg ville få lov å gjera. Fyrst vil eg segja at eg er heilt samd med formannen i det han sa i spursmålet um grunnlinone for sjøterritoriet, og den kongelegge resolusjonen som er fyrebudd um 3-milsgrensa, kjem ikkje til å segja eit einaste ord um grunnlinone. Vi vil ikkje kunngjera nokon ting um det. Her blir eit vanskeleg balansespursmål i mange tilfelle. Det som vi vel torer segja på fyrehand, det er det at vi må verja det som vi bruker kalla dei historiske fjordane, men korleis ein elles skal gjennomføra grunnlinone rundt ikring i landet, serskiilt for alle dei kantar av landet der vi ikkje har drege upp sjøgrensa no, det må bli eit takt- og balansespursmål, som kann koma til å bli løyst ulikt i ulike tilfelle. Det er vel i det heile so med det å verja nøytraliteten vår i ein krig at der har vi mange gonger å vega og velja og ikkje alltid vera so altfor dogmatisk konsekvente; det vil ein visst aldri stå seg på.

I det heile trur eg at ein bør halda fast på det at det er so mange ting som vil melda seg under ein krig som ein ikkje kann gjera upp på fyrehand, at ein kann ikkje segja at so og so skal ein gjera; for situasjonen kann koma til å avgjera so mykje der, og um ein vil binda seg på fyrehand, kann ein koma til just å binda hendene sine der ein ikkje ville ha dei bundne.

Dette gjeld i nokon mun det økonomiske spursmålet som hr. Mowinckel tok upp, um semje millom serskilt dei nordiske statane var det vel han meinte, um korleis vi skulle stella oss i ei rekkje med tilfelle der det kunne koma krav til oss fra krigførande statar. Der trur eg ikkje det er so viktig å ha semje på fyrehand um kos ein skal stelle seg i det serskilte spursmålet, men at ein slår fast den ting, og det har vi slege fast millom dei nordiske utanriksministrane, at i alle slike tilfelle skal vi samrå oss, og når situasjonen er der, freista på i det minste å nå fram til semje, soleis at vi held uppe den same stillinga. Men å binde seg på fyrehand i detaljar, det trur eg for min part kan vera fårleg. Dette gjeld kanskje endå meir ålment når ein talar um det tilfelle, dette svært hypotetiske tilfelle, at Noreg skulle kunna bli drive inn i krig. For meg står det jo at heile vårt nøytralitetsvern har til formål den ting å halda oss utanfor krigen. Det er det primære formalet. Og det spursmålet som då skulle melda seg hypotetisk etterpå, um vi ikkje kann vera nøytrale, men blir drivne inn i ein krig, eg trur ikkje det heller er av dei spursmåla som det løner seg å segja nokon ting um. Vi kann vel kvar for oss ha våre meiningar, og eg har mi meining um slikt eit tilfelle, men for min part vil eg ikkje innanfor desse veggene des meir segja eit ord um korleis eg tenkjer um dette. Den britiske ministeren har ein gong kome til meg med det spursmålet, og eg svara han at det ville eg slett ikkje segja noko um, korleis eg i det og det tilfellet ville gjera. Eg ville ikkje gjeva noko svar på det. Og det har eg svara i Stortinget fyrr. Men eg har ein eller annan gong, trur eg, mint um ein historisk parallell, som for meg alltid har vore svært lærerik — det som hendte med Danmark—Noreg i 1807, då regjeringa på fyrehand hadde gjort vedtak um at um desse two sambundne kongerika skulle bli drivne til å taka parti i den verdskrigen som då gjekk for seg, då skulle Danmark—Noreg gå med England. Då krenkte England den danske nøytraliteten, og regjeringa i Danmark kom då i krig med England. Eg trur den røynsla der kann vera ei åtvaring til alle. Eg vil ikkje dra noko slag konkrete konsekvensar i denne stunda, men eg trur at ein bør slå fast at vi sjølve skal velja, vi sjølve skal avgjera der vi vil stå, og det må vi avgjera ut frå umsynet til den situasjonen som melder seg. Og vi får ha, trur eg, alltid det motet at vi skal kunna venta med å taka avgjersla til situasjonen ligg fyre. For situasjonane dei brukar ikkje koma soleis som ein tenkjer seg dei på fyrehand, dei brukar å koma annarleis, og det er

då ein får taka sitt val, soleis som situasjonen krev det.

Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg er helt enig i utenriksministerens siste betraktninger i spursmålet om hvorledes vi skal stille oss i tilfelle av et nøytralitetsbrudd. — Men det var dette grunnlinjespørsmål. Der må jeg si jeg er litt overrasket både over formannens og utenriksministerens uttalelser. Det er naturligvis riktig at i den resolusjon vi sender ut, der behøver vi ikke å meddele noe om grunnlinjene, men hele den oppsynsflåte som langs vår kyst skal hevde vår 3-milsgrense, den må da vite hvor vi mener 3-milsgrensen går, den må da meddeles noe om den 3-milsgrense den skal hevde, den 3-milsgrense som den ellers ikke vet hvor går. I forrige krig hadde vi uttrykkelig sagt til den hvor grensen gikk, det var etter bestemte linjer den var optrukket, og det er gitt den må vite det nå også, ellers kan vi komme opp i mange merkelige tilfelle. Det vanskeligste spørsmål blir jo nettopp trafikken langs kysten, akkurat som sist, det kan man være sikker på. Det vil inntre meget hyppig og meget hurtig krenkelser av vår grense, man vil forsøke på å komme inn over vår grense, og hvis da oppsynsflåten som er der, ikke nøyaktig vet, og Regjeringen ikke vet, hvor grensen skal være i slike tilfelle, blir det hele kaos.

Formannen: Jeg vil i anledning av dette siste ha sagt at kaos var det i 1914—1918.

Joh. Ludw. Mowinckel: Slett ikke så verst, nå blir det meget verre.

Formannen: Jo, fullkommen kaos, det var ingen som visste noen ting. Man hadde tre forskjellige instruksjoner som trakk opp tre forskjellige grenser, til slutt. Den ene eskadresjef mente at man ikke skulle hevde noe som hadde lenger grunnlinje enn 6 mil, den annen at man skulle gå ut fra grunnlinjer på 10 mil og den tredje 12 mil, så det var meget vanskelig. Men jeg er naturligvis helt enig med hr. Mowinckel i at en hemmelig instruks må selvfølgelig oppsynssjefene ha. For hele Nord-Norges vedkommende er det jo meget enkelt, fordi man der har kunngjort grunnlinjene. For hele den øvrige del av landet har man liggende ferdig optrekning av grunnlinjer, så for så vidt er det relativt enkelt. Men også hr. Mowinckel var på det rene med at man skulle ikke kunngjøre dem offentlig som kongelig resolusjon. Man tør jo håpe at det ikke vil bli egentlig så store friksjoner. Det var ikke så mange friksjoner man sist hadde om selve prinsippet for grunn-

linjene — man hadde «Thorunn»-saken som var den mest iøynefallende av den art — men man hadde en hel rekke med spørsmål om 3 eller 4 mil.

Jeg er helt enig i alt det utenriksministeren anførte. Jeg sa heller ikke for min egen del noe om hvordan jeg mente vi skulle stille oss. Jeg har den oppfatning at det er ting man skal tenke på og ikke tale om før det enkelte tilfelle kommer, nettopp fordi det kan komme helt annerledes enn man tenker. Men det er et forhold som jeg bare vil ha berørt — vi vet jo fra den forrige krig, hvor sterkt det kan drive oss opp mot vanskelighetsgrensen — det er spørsmålet om den norske flåte, tankflåten, de forlangender der eventuelt måtte komme fra engelsk side. Det var jo nettopp de ting som var med å skape de største vanskeligheter sist, de voldsomste forsøk på å øve press mot Norge. Vi gled igjen, skjønt det var vanskelig mange ganger. Vi bør ikke være blind for at det kan komme vanskeligheter, og at det vil være ønskelig at man i størst mulig utstrekning da kan ha det best mulig organiserte samarbeid med vår rederstand og de mange dyktige menn den har. Jeg tror for øvrig at vi meget vel, hvis det skulle bli krig, vil kunne komme til å oppleve dramatiske episoder ikke ubeslektet med de Rautenfelske bomber. Folk synes å glemme påfallende raskt. Men den tyske lagasjon i Norge kunne under verdenskrigen lamme en del av våre båter ved hjelp av de berømte skråbakk-klyser, skrå som var tilsatt karborundum, og som ble spyttet inn, og vi husker miltbrannbasillene i sukkeret som skulle gå til hestene nordpå, og alt det annet. Men man skal huske på at den gang var det tilfeldige ting, nå er det blitt ledd i en statsfilosofi, og vi vil kunne oppleve noe ganske annerledes gjennomarbeidet og gjennomtenkt enn i 1917—1918. Jeg tror ikke vi skal være blinde for at vi kan bli gjenstand for provokasjoner av en helt annen art. Man må jo huske på at alle tyskere i Norge er innregistrert under sin Gauleiter. Det er ikke en av dem som ikke er en konspirator. Vi må ha dem under oppsyn alle sammen i den utstrekning som hensynet til landets sikkerhet krever, hvis ikke vil vi oppleve smertelige overraskelser, det har jeg ikke det spor av tvil om. Jeg mener man i alt for ringe grad er oppmerksom på den fare der er. Den film som heter «Confessions of a nazi spy» ble forbudt i Norge. Jeg synes den burde være et obligatorisk ledd i folkeopplysningen i disse tider. Jeg har sett den et par ganger. Den inneholder jo intet som ikke er fullt dokumentert. Da den filmen ble opptatt i Hollywood ble så langt borte, alle stålkon-

struksjonene i atelieret hvor den ble opptatt gjentatte ganger saget over, så hvis man ikke hadde inspisert dem hver dag, ville samtlige de opptredende blitt knust. Det var livvakt rundt regissøren og alle de opptredende. Det ble gjort forsøk på å kidnappe flere av dem. Og det er jo temmelig langt borte fra Tyskland. Dette er ikke bare gisninger, det er dokumenterte fakta. Det amerikanske Bureau of Federal Investigation hadde i 1938 til etterforskning noe over 2 000 tyske spionerisaker hvor det foregikk slike ting som de der omhandles i filmen, mot forrige år (1937) 738. Det er altså helt dokumentert, rettslig dokumentert. Det var allerede inkaminert 37 prosesser der borte om filmen; men juristene hadde kontrollert hvert av dens bilder, så det er ikke noe det er tvil om, da det er helt faktiske ting, likesom det er helt faktisk at vidner ble kidnappet i New York og ført bort, og likesom det er helt faktisk at de ombord på de tyske fartøyer nektet å utlevere dem i Southampton og Cherbourg. Dette er ikke film og diktning, det er politiets annaler simpelthen. Og når slikt kan hende i stater hvor man er nødt til å være relativt forsiktig, så kan vi ha visse forestillinger om hva der vil kunne hende i en liten stat hvor man ikke føler seg nødt til å være så forsiktig.

Jeg synes oppriktig talt at man er grenseløst naiv her i landet, og at man følger meget lite med i det som skjer på disse områder. Når man har sett de uhyrlige spionsaker i Frankrike, og har sett hvor langt inn de er nådd, de folk som virker der, så synes jeg man skulle bli betenkt. Og dette er momenter som når som helst kan brukes til provokasjoner som ville berede vår regjering vanskeligheter i dens energiske forsøk på å hevde vår nøytralitet — som vi jo alle sammen er helt enig i.

Jeg vil i den forbindelse uttale håpet om at man ikke nå lenger i departementene bruker tyske borgere som translatorer. Jeg håper at hr. Gauleiter Kern nå er endelig avskaffet som translator i Handelsdepartementet, hvor han jo har sittet i lang tid og oversatt våre utkast. Jeg vil i den forbindelse også nevne at jeg synes det er ganske vidunderlig at Hvalrådet — det fortalte formannen meg — gjennom lengre tid har brukt som sin translator en sekretær i den engelske legasjon når det gjaldt å oversette til engelsk selv meget konfidentielle dokumenter, og tilsvarende når det gjaldt oversettelser til tysk. Den nåværende formann sier at da han var blitt kjent med det, var han skredet inn for å endre dette forhold; men det er uhyre typisk for norsk godtroenhet. Jeg tror det er

nokså meget det burde ryddes opp i på disse felter. Jeg mener at vi lett som et resultat av disse ting vil kunne få vanskeligheter nettopp når det gjelder å hevde vår nøytralitet, forsøk på å opphisse som vi så det hin berømte gang med Rautenfels. Den mann som stod bak det virker fremdeles i Tyskland, den utmerkede friherre von Rheinbaben, som jo har svinget rundt og logisk er havnet der hvor makten er. Han var kanskje et enkeltstående fenomen den gang, men det blir han ikke nå. Derfor vil jeg ønske at Regjeringen vil være så sterk som mulig når det gjelder å ha innseende med alle de ting som kan hende, og alle de utlendinger som oppholder seg her i landet uten å være norske statsborgere.

Statsråd Koht: Det er sant, som formannen sa, at vi er nok svært godtrune her i landet. Vi har diverre altfor mange prov på det, serskilt når det gjeld dei lokale styremaktene, som slett ikkje passsar på som dei skulle og burde.

Eg bad um ordet berre til ein liten merk-
nad til det som formannen sa um den fåren
det er for handelsfloten vår. Det er utan tvil
at her har vi ein av dei største vanskane vi
får i ein krig, men der har vi då fyrebut eit
arbeid og serskilt eit samarbeid med Reder-
forbundet, fyrst med den nemnda som satt i
fjor og la upp planar, so langt dei kunne bli
lagt, for eit norsk arbeid under krigen, og
no heilt nyleg, berre for få dagar sidan, har
det vore halde eit samrådsmøte med represen-
tantar for Rederforbundet um desse spurs-
måla, so vi går ikkje blindt inn i desse fårane,
um vi so ikkje dermed har avvendt fårane.

Sven Nielsen: Jeg er fullt oppmerksom på at det spørsmål jeg berørte, er det vanskelig å behandle i en såpass stor forsamling som her, men nettopp det historiske eksempel som den ærede utenriksminister nevnte, synes jeg skulle lære oss, at vi ikke må risikere det samme en annen gang.

Med det samme jeg har ordet, vil jeg gjerne si noe som jeg glemte da jeg var oppe sist, og det er en kompliment til forsvarsministeren — det er ikke mange lovord som er kommet fra meg til forsvarsministeren når det gjelder forsvarsforanstaltningene. I et hemmelig møte i Stortinget før vi skiltes, omtalte jeg de vanskelige mobiliseringsforhold ved Rogalands regiment. I dette tilfelle har forsvarsministeren med en hurtighet som jeg ikke er vant til fra dette hold, sørget for at det er blitt forandret. Jeg håper at det fortsetter i samme tempo, så det snart er i orden der borte.

Anderssen-Ryst: Det heller vel mot slutten av ordskiftet om disse viktige spørsmål nå, og jeg vil bare få lov til å si, etter å ha påhørt forhandlingene og den debatt som har vært ført her, at jeg synes det har vært ganske nyttig, at den store utenrikskomité har vært sammenkalt og har fått høre de utredninger fra Regjeringens medlemmer som vi har hørt i dag. Man får jo, tror jeg, et nokså sterkt inntrykk av at vår økonomiske beredskap har man tenkt atskillig på, det er gjort ikke så lite, og man kan vente — all ting er forberedt synes jeg å ha forstått — at man vil treffe foranstaltninger videre fremover, slik at vår stilling vil bli atskillig tryggere. Jeg er jo for mitt vedkommende meget tilfreds over å ha hørt det og bragt det i erfaring, men det skulle jo også bare mangle etter de erfaringer vi hadde under krigen, og de erfaringer vi har kunnet registrere om nødvendigheten av å treffe foranstaltninger, at vi ikke hadde vært oppmerksom på dette nå.

Et uhyre viktig punkt i de forhandlinger som har vært ført her, og også, forstår jeg, et meget viktig punkt i den alminnelige vurdering av situasjonen som foregår utenfor denne sal, er hva statsministeren var inne på om oljeforsyningen og bensinen. Jeg har hørt det som statsministeren har uttalt om disse ting like overfor folket — på en høytidelig måte, vil jeg si — og jeg for mitt vedkommende deler hans bekymring. Såvidt jeg forstod det, nærte han bekymring for, at det for tiden sløses noe med disse stoffer — et sløseri eller et luksusforbruk som overfor den situasjon vi nå kan konstatere, ikke burde finne sted. Jeg har hørt forskjellige ting om dette utenfor den Rne forsamling, og jeg tror at det kunne være nyttig å gripe kanskje ennå sterkere inn enn den ærede statsminister har gjort. Jeg er helt klar over at han har advart, og sagt at vi kommer til å gå lenger med inngrep, hvis dette fortsetter. Spørsmålet er om det ikke foregår i så stor utstrekning, at videre forholdsregler straks kunne være ønskelige.

Med hensyn til den militære beredskap må jeg for mitt vedkommende også si, at de foranstaltninger som er truffet, vel dekker situasjonen så noenlunde slik som den må fortone seg for oss. Jeg tror ikke at det på det nåværende tidspunkt i grunnen kunne gjøres mere enn det er gjort. Den erfaring som jeg har kunnet høste om den militære beredskap for øvrig — jeg nevner dette med henblikk på hr. Sven Nielsens uttalelser — er den, at vi har en stemning omkring nøytralitetsvernet, og vi har en ånd innenfor det nå, som det er all grunn til å være glad over.

Jeg tror at man både fra befolkningens, soldatenes og befalets side, legger godviljen til i en slik grad, at også det har sin betydning, jeg tror man kan si det. Med hensyn til, jeg må vel kanskje si de bebreidelser som hr. Sven Nielsen gav uttrykk for, så må vi ikke være blind for, at det vi har basert vårt militære forsvar på, er jo dets oppgave som nøytralitetsvern. Vi er jo gått til dette med åpne øyne, ut fra oppfatningen av at våre krefter er begrenset, og ut fra oppfatningen av at man ikke skal gjøre seg så svært store illusjoner om hva vi kan makte like overfor en nøytralitetskrenkende stormakt. Vi skal «do the best out of it», vi skal sette det i den best mulige beredskap og nyttiggjøre det etter de linjer, de forutsetninger som Nasjonalforsamlingen og Regjeringen i fellesskap har fastlagt, utbedre det så langt som mulig. Det mener også jeg. Men vi skal være oppmerksom på, at det er et nøytralitetsvern, at det er fastlagt som et nøytralitetsvern i klarerer og tydeligere betydning kanskje enn noe annet lands nøytralitetsvern.

Jeg er klar over at kanskje det viktigste som har svevet over forhandlingene her i dag, det er det som vi ikke vil snakke om. Jeg vil heller ikke komme inn på det; men hvis utviklingen skulle gå i den retning som den ærede utenriksminister er så sterkt bekymret for — og jeg tror hans bekymringer er berettiget — tror jeg at vi meget snart kan komme til å stå like overfor disse vanskelige, disse kanskje skjebnesvangre avgjørelser. Det er godt at det er blitt uttalt fra så mange hold her at disse avgjørelser, som er de sværeste, har vi ikke behandlet, har vi ikke kunnet behandle og vil vi ikke behandle før det foreligger en situasjon. Det vi kan basere oss på i øyeblikket nå, er det som er gitt uttrykk fra Storting og Regjering før: Vi vil være nøytrale til alle sider, og vi vil heve det med all den makt vi rår over, de evner vi kan benytte, like overfor både tilfeldige og forsettlige nøytralitetskrenkelser. Det er ikke noe annet vi kan gjøre, idet vi på den måte håper å få de rivaliserende stormakter til å tro at vår nøytralitet blir en gjennomført objektiv nøytralitet. — Med hensyn til sjøgrensespørsmålet, som har vært omtalt her, har jeg nærmest forstått det slik nå at de som har deltatt i debatten om dette spørsmål så å si var blitt enige. Jeg er for mitt vedkommende klar over at våre oppsynsskip må jo ha sine klare instruksjoner, det kommer man ikke forbi. Det burde lære oss noe, det som vi jo brakte i erfaring under den siste krig, at man mente å kunne bebreide statsmaktene at de ikke hadde gitt klar beskjed til de enkelte fartøyer. Det må ikke gjenta

seg. Jeg forstår det slik at man på det punkt nå er blitt enige her.

Formannen: Hvis ingen flere forlanger ordet eller har noe spørsmål å stille til de tilstedeværende medlemmer av Regjeringen, vil jeg gjerne takke statsministeren og utenriksministeren og de øvrige medlemmer av Regjeringen som har deltatt i det ordskifte som har vært ført her, og har gitt komiteens medlemmer opplysninger som vi alle er takknemlige for å ha fått, og som øker vår følelse av ansvar og medansvar med Regjeringen. Jeg kan kun slutte med å uttale håpet om at det ikke må bli nødvendig for Regjeringen å innkalle denne komité altfor hyppig, eller å gjøre de skritt som når langt utover dens ramme — at det alvor som ligger over situasjonen i dag, må kunne avvikles uten at det verste skulle hende. Men vi er også tilfreds med å vite at statsmaktens sentralorganer har sin oppmerksomhet henvendt på alle de nødvendige forberedelser som må gjøres, og er klar over at intet bør forsømmes, fordi den praktiske forberedelse ikke kan foretas når tilfellet er der, i motsetning til de teoretiske overveielser. Det ble uttalt av statsministeren at hvis situasjonen skulle utvikle seg slik, ville Stortinget bli innkalt. Det går jeg ut fra at vi alle er helt enige i, og at det er helt klart. Det er også av de ting som det ikke er nødvendig å snakke noe om vidt og bredt i almenheten. Jeg har, uten å forelegge spørsmålet for komiteen eller statsministeren, vist bort en rekke fotografier som har villet komme her inn og fotografere Regjeringen og komiteen i dag, og jeg sa både til telegrambyrået og til de presse menn som var her ute, at jeg tror ikke det bli utstedt noen art av kommuniqué fra dette møte, og at det er hensiktsmessig og riktig at vi omtaler det så lite som mulig. Vi går jo nå inn i et tidsrom hvor det virkelig er av noen betydning at det blir vist forsiktighet. Jeg går ut fra, hvis ingen sier noe motsatt, at både statsministeren og utenriksministeren og de andre er enige i at det ikke er noe behov for å utsende noe kommuniqué av noen art.

Anderssen-Rysst: Jeg vet ikke det. Hvorfor skulle det ikke kunne utsendes et kom-
muniké? Når den store komité har vært inn-
kalt her ved forskjellige leiligheter, har man
i de aller fleste tilfelle sendt ut en medde-
lelse om at komiteen har holdt møte. Det
kan vel finnes en form hvoretter man kan si
noe om det. Det som har vært drøftet her
er jo den alminnelige situasjon. Jeg tror ikke
det vil være så ille slik som forholdene
ligger an.

8.4. - *Agrostis agrostis* } H
 9.4. - *Agrostis agrostis* } D. H.

Han. bro
MM
Formannen: Selve den ting kommer naturligvis i avisene, for det har jo stått i avisene at komiteen trådte sammen i dag; men noe utover det at komiteen har trådt sammen, og sammen med Regjeringen har drøftet den foreliggende situasjon, finner jeg ikke at det er noen grunn til å offentliggjøre.

Statsråd Koht: Eg ville finne det naturleg at det vart sendt ut eit kommuniké. Men dette kommuniké skulle vel ikke segja meir enn det som formannen nettupp no siterte. Det bør koma som eit kommuniké at situasjonen er dryft, og at dei og dei serskilde medlemmer

av Regjeringa har gjeve nemnda opplysningar um det som er gjort.

Anderssen-Rysst: Jeg vil bare få lov til å si at min oppfatning dekkes av det som utenriksministeren uttalte. Det var ikke noe annet kommuniké jeg tenkte på.

Formannen: Et slikt kommuniké skal bli utsendt. Jeg takker Regjeringens medlemmer og komiteens medlemmer for møtet.

Møtet hevet kl. 19.20.